

VILNIUS UNIVERSITY

NIKA BRUSKINA

**STATE COMPENSATION TO VICTIMS OF CRIMES OF NAZI AND
COMMUNIST REGIMES: INTERFACE BETWEEN INTERNATIONAL AND
DOMESTIC LAW**

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2014

Dissertation was prepared at Vilnius University in 2009 – 2013.

Scientific Supervisor:

Prof. Dr. Dainius Žalimas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Scientific Adviser:

Dr. Vygantė Milašiūtė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Dissertation is defended at the Law Science Council of Vilnius University:

Chairman – Prof. Dr. Arvydas Andruškevičius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Laurynas Biekša (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Dr. Arūnas Bubnys (the Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, Humanitarian Sciences, History – 05 H);

Assoc. Prof. Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Assoc. Prof. Dr. Skirgailė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Opponents:

Assoc. Prof. Dr. Lauras Butkevičius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Justinas Žilinskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The Doctoral Dissertation will be defended in the public session of the Law Science Council, on 11 December, 2014, at 3:00 p.m., at the Faculty of Law of Vilnius University, JR 2 auditorium.

Address: Saulėtekio 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The Summary of Doctoral Dissertation was sent out on 11 November, 2014.

The Doctoral Dissertation is available for review at Vilnius University Library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

NIKA BRUSKINA

**VALSTYBĖS KOMPENSACIJA NACIŲ IR KOMUNISTINIŲ REŽIMŲ
NUSIKALTIMŲ AUKOMS: TARPTAUTINĖS IR NACIONALINĖS TEISĖS
SAVEIKA**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2014 metai

Disertacija rengta 2009 – 2013 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Konsultantė:

lekt. dr. Vygantė Milašiūtė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas – prof. dr. Arvydas Andruškevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

doc. dr. Laurynas Biekša (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

dr. Arūnas Bubnys (Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H);

doc. dr. Irmantas Jarukaitis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

doc. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

doc. dr. Lauras Butkevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2014 m. gruodžio mėn. 11 d. 15 val. Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto JR 2 auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2014 m. lapkričio mėn. 11 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Acknowledgements

I wish to extend my sincere gratitude to the following people and institutions for their encouragement and contribution to this research:

my family for their patience and support (especially my dear mother for her assistance, support and faith in my abilities);

Scientific Supervisor Prof. Dr. Dainius Žalimas and Scientific Adviser Dr. Vygantė Milašiūtė for their guidance, advice and methodological assistance;

Olga Kosorez (the lawyer of “Memorial” Human Rights Centre, Russia), Prof. Stephan Parmentier (the Catholic University of Leuven, Belgium), scholars and specialists of Tel Aviv University, Israel (Prof. Leora Bilsky, Dr. José Brunner, Yossi Hayut, Prof. Eyal Benvenisti, Dr. Doreen Lustig), Prof. Egidijus Kūris (the Judge of the European Court of Human Rights), Taras Vavrynychuk (the lawyer of the European Court of Human Rights), Lev Ivanov (the Responding Secretary of Presidential Commission for Rehabilitation of the Victims of Political Repression, Russia), Assoc. Prof. Dr. Gleb Bogush (Lomonosov Moscow State University, Russia), Faina Kukliansky (the chair of the Lithuanian Jewish Community), Algirdas Adomas Stankevičius (the lawyer of the Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania) and others for their opinions and the information on the problems arising in the practice;

Dr. Lavinia Stan (St. Francis Xavier University, Canada), Prof. Gabriella Citroni (University of Milano-Bicocca, Italy), Prof. Eyal Benvenisti (Tel Aviv University, Israel), Prof. Patrick Dumberry (University of Ottawa, Canada), Prof. Elizabeth Lambert Abdelgawad (University of Strasbourg, France), Prof. Mark Villiger (the European Court of Human Rights), Prof. Angelika Nußberger (the European Court of Human Rights), Prof. Oddny Mjöll Arnardottir (University of Iceland), Prof. James A. Sweeney (Lancaster University, UK), Dr. Myroslava Antonovych (University of Kyiv-Mohyla Academy, Ukraine), the lecturers at Lomonosov Moscow State University, Russia (Prof. Pavel Jani, assistant Olga Kostileva), Dr. Svetlana Akkieva (Kabardino-Balkar Scientific Centre of the Russian Academy of Sciences), Stanislav Labjak (National Memory Institute of Slovakia), Dr. Sagit Mor (University of Haifa, Israel), Toomas Hiio (Estonian Institute of Historical Memory), Merle Heitur (the Supreme Court of Estonia), Adil Aliyev (Ministry of Justice, Azerbaijan), Rüdiger Minow („Zug der Erinnerung e.V.“ organization) and others for sending scientific articles, monographies, other relevant information by email or by post;

colleagues Dr. Indrė Isokaitė, Dr. Erika Leonaitė, PhD student Lina Urbaitė, Dr. Beata Kozubovska, Dr. Paulius Veršekys, Dr. Jolanta Apolevič, Dr. Violeta Vasiliauskienė and others for their advice and support while writing this dissertation and/or preparing for its defence;

my former Lithuanian teacher Irena Paltanavičienė for her willingness and readiness to conduct the proof reading of the text of the dissertation;

Ghent university (Belgium), Tel Aviv University (Israel), Russian State Library (Russia) for the possibility to analyze the sources which are hardly available to researchers in Lithuania;

the Research Council of Lithuania (for providing support by project "Promotion of Student Scientific Activities" to do internship at Tel Aviv University (Israel)) and Vilnius University, Law faculty for Erasmus scholarship for internship at Ghent university (Belgium).

PADĖKOS

Nuoširdžiai dėkoju

už kantrybę ir palaikymą: savo šeimai (ypatingai brangiajai mamai už jos visapusišką pagalbą, palaikymą ir tikėjimą manimi);

už vertingus patarimus ir metodologinę pagalbą: moksliniam vadovui prof. dr. Dainiui Žalimui ir konsultantei lekt. dr. Vygantei Milašiūtei;

už suteiktą informaciją/pasidalijimą problemomis, kylančiomis praktikoje, bei nuomonę: Žmogaus teisių apsaugos centro „Memorial“ teisininkei Olga Kosorez, Leuveno katalikų universiteto prof. Stephan Parmentier, Tel Avivo universiteto mokslininkams, specialistams (prof. dr. Leora Bilsky, dr. José Brunner, Yossi Hayut, prof. Eyal Benvenisti, dr. Doreen Lustig), Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjui prof. dr. Egidijui Kūriui, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisininkui Taras Vavrynychuk, Rusijos Federacijos Prezidento Komisijos „Dėl politinių represijų aukų reabilitacijos“ sekretoriui Lev Ivanov, Maskvos M.V. Lomonosovo valstybinio universiteto doc. dr. Gleb Boguš, Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkei Fainai Kukliansky, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Teisės ir personalo administravimo skyriaus vedėjui Algirdui Adomui Stankevičiui ir kitiems;

už mokslinių straipsnių, monografijų, kitos aktualios informacijos siuntimą el. paštu/paštu: dr. Lavinia Stan (St. Francis Xavier universitetas, Kanada), prof. Gabriella Citroni (Milano-Bicocca universitetas, Italija), prof. Eyal Benvenisti (Tel Avivo universitetas, Izraelis), prof. Patrick Dumberry (Otavos universitetas, Kanada), prof. Elizabeth Lambert Abdelgawad (Strasbūro universitetas, Prancūzija), prof. Mark Villiger (Europos Žmogaus Teisių Teismas), prof. Angelika Nußberger (Europos Žmogaus Teisių Teismas), prof. Oddny Mjöll Arnardottir (Islandijos universitetas), prof. James A. Sweeney (Lankasterio universitetas, Jungtinė Karalystė), dr. Myroslava Antonovyč (Kijevo-Mogiliovo akademija, Ukraina), Maskvos M.V. Lomonosovo valstybinio universiteto dėstytojams (prof. dr. Pavel Jani, asist. Olga Kostileva), dr. Svetlana Akkueva (Rusijos mokslų akademijos Kabardos-Balkarijos mokslo centras), Stanislav Labjak (Slovakijos nacionalinis atminties institutas), dr. Sagit Mor (Haifos universitetas, Izraelis), Toomas Hiio (Estijos istorinės atminties Institutas), Merle Heitur (Estijos Aukščiausiasis Teismas), Adil Alijev (Teisingumo ministerija, Azerbaidžanas), Rüdiger Minow („Zug der Erinnerung e.V.“ organizacija) ir kitiems;

už patarimus ir palaikymą rašant šią disertaciją bei/ar ruošiantis jos gynimui: dr. Indrei Isokaitei, dr. Erikai Leonaitei, dokt. Linai Urbaitei, dr. Beatai Kozubovskai, dr. Pauliui Veršekiui, dr. Jolantai Apolevič, dr. Violetai Vasiliauskienei ir kitiems;

už disertacijos teksto redagavimą: buvusiai lietuvių kalbos mokytojai Irenai Paltanavičienei;

už suteiktą galimybę analizuoti Lietuvos tyrėjams sunkiai prieinamus šaltinius: Gento universitetui (Belgija), Tel Avivo universitetui (Izraelis), Rusijos valstybinei bibliotekai (Rusija);

Už finansinę paramą: Lietuvos mokslo tarybai (už Lietuvos mokslo tarybos projekto „Studentų mokslinės veiklos skatinimas“ paramą stažuotei Tel Avivo universitete (Izraelis)), Vilniaus universiteto Teisės fakultetui (už Erasmus stipendiją stažuotei Gento universitete (Belgija)).

CONTENTS

FOUNDATION OF RESEARCH PROBLEM	10
OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH.....	12
OBJECTIVE AND TASKS OF DISSERTATION.....	16
SOURCES OF RESEARCH	16
SCIENTIFIC NOVELTY, THEORETICAL AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF RESEARCH	20
METHODOLOGY OF RESEARCH.....	21
STATEMENTS OF DISSERTATION TO BE DEFENDED.....	22
STRUCTURE OF DISSERTATION	23
MAIN CONCLUSIONS	24
MAIN SUGGESTIONS	30
AUTHOR'S PUBLICATIONS RELATED TO SUBJECT OF DISSERTATION.....	32
PAPERS PRESENTED BY AUTHOR AT CONFERENCES, WORKSHOPS, ETC.....	32
BRIEF INFORMATION ABOUT AUTHOR	33
VALSTYBĖS KOMPENSACIJA NACIŲ IR KOMUNISTINIŲ REŽIMŲ NUSIKALTIMŲ AUKOMS: TARPTAUTINĖS IR NACIONALINĖS TEISĖS SAŲVEIKA (REZIUMĖ)	34

FOUNDATION OF RESEARCH PROBLEM

According to most scholars, one of the features of totalitarianism is terror¹. Apart from terror, the control of economics is mentioned². Economics is centralized, based on using coercive measures (wide use of work of victims). The aim of the regime is to restrict, sometimes to eliminate private property³. In the totalitarian system terror has mass, arbitrary or not arbitrary character. Terror is like a preventive measure used all the time: the potential victim of the regime, or as Ch. Arendt names it ‘objective enemy’, is all citizens⁴.

However, despite widespread and systematic character of the violations of human rights during totalitarian regimes, despite the fact that some reparation measures to the victims of the Nazi and Communist regimes (hereinafter in this dissertation, *the totalitarian regimes* mean the Nazi and Communist regimes⁵) were taken sixty years ago and later on and despite the fact that at the international level tributes to the victims of the Nazi and Communist regimes are paid, their sufferings are recognized and the crimes of the totalitarian regimes are condemned, one can notice that, unfortunately, up to now compensation to the victims of the Nazi and Communist regimes has been creating a lot of problems. Only ‘imperfect justice’, as it is called by St. E. Eizenstat, can be reached since it has not helped the victims who died before the States started paying

¹ ЛУТФУЛЛИН, Р.Р. Признаки тоталитаризма как политико-правового явления. *Вестник научных трудов Нижнекамского филиала Московского гуманитарно-экономического института. Серия 8: Политическая криминология*, 2002, р. 68-91; ARENDT, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*, New York, 1951 (Totalitarizmo ištakos/iš anglų kalbos vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius: Tyto alba, 2001), р. 305-461; ФРИДРИХ, К.; БЖЕЗИНСКИЙ, З. Тоталитарная диктатура и автократия // Тоталитаризм: Что это такое? (Исслед. зарубеж. политиков). М., 1993. Cited by ТИРСКИХ, М.Г. Правовое оформление политических режимов (по материалам законодательства тоталитарных государств). *Сибирский юридический вестник*, 2011, № 1, р. 158; ЧУБИНСКИЙ, В.В.; МЕЩАНИНОВА, Л.И. Тоталитарное государство: к характеристике системы и методов правления. *Управленческое консультирование*, 2005, № 4, р. 46-47.

² БУТЕНКО, А.П. Тоталитаризм в России и пути его преодоления. *Социально-политический журнал*, 1994, N 10, с. 173, МИРСКИЙ, Г. Ушел ли тоталитаризм вместе с двадцатым веком? *Мировая экономика и международные отношения*, 2002, N 1, с. 41. Cited by ЛУТФУЛЛИН, Р.Р., *supra* note 1, р. 70-72.

³ ЛУТФУЛЛИН, Р.Р., *supra* note 1, р. 79-80; ЧУБИНСКИЙ, В.В.; МЕЩАНИНОВА, Л.И., *supra* note 1, р. 43.

⁴ ARENDT, Hannah, *supra* note 1, р. 409-410; ЛУТФУЛЛИН, Р.Р., *supra* note 1, р. 84-86.

⁵ **Totalitarian regimes of XX century in Europe include the Nazi regime in Germany and in the countries occupied/collaborating with the Nazi occupying power (e.g. in Belgium, France, Denmark, the Netherlands), the Communist regimes in Central and Eastern Europe and the Fascist regime in Italy.** CLOSA MONTERO, Carlos. Study on how the Memory of Crimes Committed by Totalitarian Regimes in Europe is Dealt with in the Member States, Institute for Public Goods and Policy Centre of Human and Social Sciences, CSIC, Madrid, Spain, January 2010, р. 12, 16, <<http://www.ipp.csic.es/sites/default/files/IPP/proyectos/pdf/STUDY.pdf>>, visited on 4 June 2011.

compensation. Even if some victims have received compensation, it cannot be proportional to the gravity of the violation⁶.

First, usually States do not undertake to pay compensation to certain ‘forgotten’ victims⁷ of the Nazi and/or Communist regimes. Even the violator regime/a successor government treats post-conflict justice as a bargaining chip rather than as an affirmative duty⁸. Sometimes the victims do not receive compensation since they are considered to be ‘undeserving victims’⁹.

Second, in some cases, at first sight, victims are entitled to compensation but such an entitlement is illusory as the victims’ rights cannot be implemented because of application and/or interpretation of domestic law. Statutory limitation periods, unfavourable rules on the admissibility of evidence or the way it is assessed, a lack of legal certainty – all these and other factors are obstacles to receive compensation. As the right to compensation is embodied in the legal acts of different States, some victims “fall through the cracks among the laws of States”¹⁰. For instance, formerly deported Crimean Tatars for one reason could not be rehabilitated under the law of the Russian Federation, for another reason – under the law of Ukraine.

Third, sometimes even having received compensation victims are not satisfied with its amount, procedure, etc. One should admit that victims can experience re-victimisation¹¹, re-traumatization¹². Not only the refusal to recognize a person to be a

⁶ EIZENSTAT, Stuart E. *Imperfect Justice: Looted Assets, Slave Labor, And the Unfinished Business of World War II*. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2004, Vol. 37, p. 344.

⁷ HENRY, Marilyn. *Confronting the Perpetrators: A History of the Claims Conference*. London: Vallentine Mitchell, 2007, p. 216; LUDI, Regula. *Reparations for Nazi Victims in Postwar Europe*. New York: Cambridge University Press, 2012, p. 143; ROMBOUTS, Heidy; SARDARO, Pietro; VANDEGINSTE, Stef. *The Right to Reparation for Victims of Gross and Systematic Violations of Human Rights*. In *Out of the Ashes Reparation for Victims of Gross and Systematic Human Rights Violations*. Antwerpen: Intersentia, 2005, p. 472; Советские военнопленные – „забытые“ жертвы нацизма, Kontakte-Контакты, Объединение контактов со странами бывшего Советского Союза, ноябрь 2011 г., <<http://www.kontaktekontakty.de/russisch/pomoschsowwoennoplen.php>>, visited on 11 September 2013.

⁸ BASSIOUNI, Cherif M. *International Recognition of Victims’ Rights*. *Human Rights Law Review*, 2006, Vol. 6, No. 2, p. 231-232.

⁹ BARKAN, Elazar. *The Guilt of Nations: restitution and negotiating historical injustices*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press, 2001, p. 131-142. For example, Sudeten Germans, after World War II deported from Czechoslovakia and claiming compensation from the Czech Republic, are usually held to be ‘undeserving victims’ because a lot of them supported the Nazi regime and had benefit from occupation (e.g. they received Jewish property). About discussions in the 1950-ies in Germany on whether Roma could be considered as ‘deserving victims’ to receive compensation for Nazi persecution see LUDI, Regula, *supra* note 7, p. 136-141.

¹⁰ РОГИНСКИЙ, Арсений. *Круглый стол „Социальное и правовое положение жертв политических репрессий в современной Украине: украинский и зарубежный взгляды на проблему“*, 15/01/2014, <<http://urokiistorii.ru/history/soc/51980>>, visited on 11 March 2014.

¹¹ HUYSE, Luc. *Victims*. In *Reconciliation after Violent Conflict. A Handbook*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2003. Printed by Bulls Tryckeri AB Halmstad, Sweden, p. 61-62.

victim, but also victims' not fulfilled expectations as well as pain suffered in State institutions (courts, special commissions) can inflict additional sufferings on victims. Sometimes even acceptance of compensation could be problematic. For instance, victims can hold such acceptance of compensation to be betrayal of their sufferings or betrayal of sufferings of their dead relatives and friends¹³. Consequently, States encounter such issues as to whom compensation should be paid, which amount, forms, types of compensation are more appropriate, what mechanisms (judicial or non-judicial, interstate or directly to the victims) should be established, etc. One cannot be assured that similar crimes will not be repeated and cannot say 'never again' till compensation is granted to all the victims of the totalitarian regimes.

OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

The object of the dissertation is the interface between international law and domestic law of States while establishing and enforcing the right of the victims of the Nazi and Communist regimes to State financial compensation.

Besides compensation, certainly, there are other forms of reparation such as restitution, satisfaction, rehabilitation, guarantees of non-repetition, etc.¹⁴. However, other forms of State reparation are analyzed only from the point of their influence upon granting State compensation (e.g. accepting responsibility), upon the effectiveness of State compensation (e.g. apology, disclosure of the truth, etc.) or in relation to general

¹² Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005, sixtieth session, principle 10.

¹³ HAMBER, Brandon. Narrowing the Micro and Macro: A Psychological Perspective on Reparations in Societies in Transition. In *The Handbook of Reparations*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 568; HAMBER, Brandon. *Transforming Societies after Political Violence: Truth, Reconciliation, and Mental Health*. Dordrecht, New York: Springer, 2009, p. 86-91, 109. **For instance**, in 1952 people protested against negotiations of Israel with Germany on reparation as, according to them, acceptance of 'blood money' from Germany was betrayal of the victims of concentration camps. BARKAN, Elazar. *The Guilt of Nations* <...>, *supra* note 9, p. 9, 24.

¹⁴ **It is noted that the list of reparation forms should be open-ended.** See Report of the consultative meeting on the draft Basic principles and guidelines on the right to a remedy and reparation for victims of violations of international human rights and humanitarian law. Chairperson-Rapporteur: Ambassador Alejandro Salinas (Chile), Summary of the discussions during the meeting. Commission on Human Rights, E/CN.4/2003/63, 27 December 2002, fifty-ninth session, para. 141, <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/2003/63>, visited on 2 June 2013; BASSIOUNI, Cherif M., *supra* note 8, p. 267; ZWANENBURG, Marten. The Van Boven/Bassiouni Principles: an Appraisal. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2006, Vol. 24(4), p. 666; Draft Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict (Substantive Issues) and Commentaries. International Law Association. International Committee on Reparation for Victims of Armed Conflict. Prepared by Professor Rainer Hofmann (Co-Rapporteur), Commentary to principle 1, <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1018>>, visited on 18 March 2014; Loayza-Tamayo v. Peru. Judgment of November 27, 1998 (Reparations and Costs), Series C No. 42, para. 85.

issues which can be relevant not only to compensation (e.g. statutory limitation periods for the application of the victim, State immunity).

Although financial compensation to the victims can be provided not only by States, but also by culpable natural persons, companies, this dissertation is devoted to State compensation. However, the cases when the compensation is regulated by State (even if compensation is paid by both the State and other subjects)¹⁵ are analyzed in this dissertation. Interstate compensation is analyzed only to the extent it is necessary to establish its influence on the demands of the victims for compensation. Special attention is paid to the legal regulation of the Federal Republic of Germany and the Russian Federation (the two states which are considered to be continuator states of violator States). However, there are different bases for the obligation/right of a State to pay compensation (for instance, not only responsibility, but also unjust enrichment, solidarity), that is why the practice of other states whose residents/citizens suffered from the Nazi and/or Communist regimes is discussed as well. Taking into consideration the variety and scope of the State practice in the field of reparation to the victims of the Nazi and Communist regimes and seeking the ultimate topicality and usefulness of the research, only the practice of the European countries of the end of XX century-XXI century is analyzed in detail. The examples of the earlier period are provided on condition they are relevant to the current issues related to compensation and discussed in the dissertation or it is sought to compare the practice of compensation to the victims of the totalitarian regimes in different periods. The fact that many victims, usually called ‘double victims’¹⁶, suffered from both the Nazi and Communist regimes and the fact that both regimes were totalitarian as well as the fact that the qualification of the crimes committed during those regimes is usually similar and the most egregious crimes were perpetrated almost at the same period of time (it can be important to compensation issues) urged the author of the dissertation to analyze the practice of compensation to the

¹⁵ For example, the foundation financed by both the State and companies is established. *See* the Law on the Creation of a Foundation “Remembrance, Responsibility and Future” of August 2, 2000, (Federal Law Gazette I 1263), last amended by the Law of 1 September 2008, (Federal Law Gazette I 1797), Section 3, <<http://www.stiftung-evz.de/eng/the-foundation/law.html>>, visited on 2 March 2012.

¹⁶ BINDENAGEL, J.D. Victim’s Rights. The German Experience. In *The pursuit of international criminal justice: a world study on conflicts, victimization, and post-conflict justice*. Antwerp: Intersentia, 2010, Vol. 1, p. 725; HENRY, Marilyn, *supra* note 7, p. 19, 95; KIM, Hubert. German Reparations. Institutionalized Insufficiency. In *The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice. When Sorry Isn't Enough*. New York, London: New York University Press, 1999, p. 77-78.

victims of both the Nazi and Communist regimes. Furthermore, the compensation for the crimes of both regimes can be examined in one scientific research as the identification of basic principles/issues related to compensation to the victims (e.g. the duty of the State to pay compensation for damages sustained before the entry into force of some international treaty, different impediments to compensation; issues concerning the amount of compensation, etc.) could be relevant to both crimes of the Communist and Nazi regimes; it does not matter what the ideology of those regimes was, what the number of the victims of those regimes was, etc. Such argumentation is supported by the case-law of the European Court of Human Rights (hereinafter – the ECtHR). For instance, in cases related to the crimes of the Communist regimes, the ECtHR invokes its decisions and judgments concerning the crimes of the Nazi regime and vice versa¹⁷. Furthermore, it is usually recommended to States to take the good practice of other States into consideration¹⁸. As the reparation, including compensation, provided by Germany is held to be “the most comprehensive and systematic precedent of reparation by a Government to groups of victims for the redress of wrongs suffered”¹⁹, the reparation model created by Germany and even its mistakes sometimes could be an example or lessons while paying compensation not only to the victims of the Nazi regime, but also to the victims of the Communist regimes.

It should be noted that political, economic interests, pressure, moral motives had impact on the decisions of States to pay compensation to the victims of the totalitarian regimes²⁰, but in this dissertation, only the legal aspects related to compensation are

¹⁷ See *Żebrowski v. Poland*, judgment, ECtHR, Application no. 34736/06, 3 November 2011, para. 61; *Ernewein and Others v. Germany*, decision, ECtHR, Application no. 14849/08, 12 May 2009.

¹⁸ *Maria Atanasiu and Others v. Romania*, judgment, ECtHR, Applications nos. 30767/05 and 33800/06, 12 October 2010, para. 235; Guidelines and Best Practices for the Restitution and Compensation of Immovable (Real) Property Confiscated or Otherwise Wrongfully Seized by the Nazis, Fascists and Their Collaborators during the Holocaust (Shoah) Era between 1933–1945, Including the Period of World War II, 9 June 2010, para. k, <http://shoahlegacy.org.uvds116.active24.cz/sites/default/files/documents/guidelines_and_best_practices_for_the_restitution_and_compensation_of_immovable_property_09062010.pdf>, visited on 2 March 2012.

¹⁹ Review of further developments in fields with which the sub-commission has been concerned. Study concerning the right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms. Final report submitted by Mr. Theo van Boven, Special Rapporteur, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, forty-fifth session, E/CN.4/Sub.2/1993/8, 2 July 1993, paras. 107, 125 <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/Sub.2/1993/8>, visited on 21 December 2011; SHELTON, Dinah. *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2005, 2nd ed., p. 401.

²⁰ COLONOMOS, Ariel; ARMSTRONG, Andrea. German Reparations to the Jews after World War II: A Turning Point in the History of Reparations. In *The Handbook of Reparations*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 392-393; 395; 409; HENRY, Marilyn, *supra* note 7, p. 5; BARKAN, Elazar. *The Guilt of Nations* <...>, *supra* note 9, p. 3-29, p. 144, 148; Merkel may speed up the return of Nazi art haul to victims' heirs, Philip

analyzed. The arguments of not legal nature are used seeking to better understand the wishes, expectations of the victims and to establish the most appropriate legal regulation. Compensation to the victims of the totalitarian regimes is discussed in the context of the interface between international and domestic law. Seeking to assess the establishing and enforcement of victims' rights to compensation at the international level, the interface between international human rights law and domestic law is analyzed. The interface between international humanitarian law and domestic law in the field of compensation to the victims of the totalitarian regimes is not included into the research not only because of the scope of the dissertation, but also due to the fact that the right of individuals claiming compensation to invoke international humanitarian law norms is not upheld in the case-law of the ECtHR²¹, the case-law of domestic courts²² and, as a rule, in the doctrine²³. Contrary to international human rights law, in international humanitarian law, there are no mechanisms to examine the complaints of the victims of the violations of international humanitarian law²⁴ which means that it is impossible to determine the rights of such victims at the international level. The interface between private international law and domestic law, the interface between European Union law and domestic law is not discussed in the dissertation either.

The dissertation is devoted to compensation to victims who directly suffered harm during the totalitarian regimes, i.e. to so-called *direct* victims (notably to the natural persons, but also to communities/religious communities and their successors, heirs).

Sherwell, 27 December 2013, <<http://www.independent.ie/world-news/europe/merkel-may-speed-up-the-return-of-nazi-art-haul-to-victims-heirs-29868571.html>>, visited on 9 January 2014; Lietuvos Respublikos kompensacijos už žydų religinių bendruomenių nekilnojamąjį turtą įstatymo projekto 2010 m. birželio 23 d. aiškinamasis raštas, <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376485&p_query=&p_tr2=>>, visited on 14 June 2011; U.S.-France Holocaust-reparation talks renew focus on firm planning bid on Purple Line job, by Katherine Shaver, Published: February 21, 2014, <http://www.washingtonpost.com/local/trafficandcommuting/us-french-talks-begin-on-compensation-for-holocaust-victims-deported-on-sncf-trains/2014/02/20/ace89634-9a4d-11e3-b931-0204122c514b_story.html>, visited on 11 April 2014.

²¹ Associazione Nazionale Reduci and 275 Others v. Germany, decision, ECtHR, Application no. 45563/04, 4 September 2007; Argyris Sfountouris et autres c. Allemagne, décision, CEDH, requête no 24120/06, 31 mai 2011.

²² RAU, Markus. State Liability for Violations of International Humanitarian Law – The Distomo Case before the German Federal Constitutional Court. *German Law Journal*, 2005, Vol. 7, No. 7, p. 701-720.

²³ For example, see BASSIOUNI, M. Cherif. Victim's Rights. International recognition. In *The Pursuit of international criminal justice: a world study on conflicts, victimization, and post-conflict justice*. Antwerp: Intersentia, 2010, Vol. 1, p. 585; RONZITTI, Natalino. Compensation for Violations of the Law of War and Individual Claims. *Italian Yearbook of International Law*, 2002, Vol. 12, p. 39-40; TOMUSCHAT, Christian. Reparation for Victims of Grave Human Rights Violations. *Tulane Journal of International & Comparative Law*, 2002, Vol. 10, p. 178-179.

²⁴ See KLEFFNER, Jann K. Improving Compliance with International Humanitarian Law Through the Establishment of an Individual Complaints Procedure. *Leiden Journal of International Law*, 2002, Vol. 15(1), p. 237-250.

However, analyzing problems related to compensation or possible acts of States in favour of the victims of the totalitarian regimes (e.g. to provide access to the archives of former security services), the complaints of other persons (e.g. persons to whom lustration measures are applied) are also discussed.

OBJECTIVE AND TASKS OF DISSERTATION

The objective of this dissertation is to reveal the interface between international and domestic law establishing and enforcing the right of the victims of the Nazi and Communist regimes to State financial compensation; identify the problems related to compensation and suggest solutions to the problems identified.

In order to achieve this objective, *the research is guided by the following tasks:*

1. to characterize the crimes of the Nazi and Communist regimes, analyze the elements essential to the right to compensation, the forms and types of compensation, the modes of paying compensation in the context of the interface between international and domestic law;
2. to disclose the interface between international and domestic law analyzing basic problems related to eligibility of the Nazi and Communist victims' claims for compensation in the international and domestic institutions;
3. to identify basic problems related to the enforcement of the obligations undertaken by a State to pay compensation to the victims of the Nazi and Communist regimes while analyzing the role of international law in solving these problems;
4. to suggest the measures of international and domestic law which ensure more effective establishment and enforcement of the Nazi and Communist victims' right to State compensation.

SOURCES OF RESEARCH

Certainly, in order to explore the interface between international and domestic law in the field of State compensation to the victims of the totalitarian regimes, the sources of both international law and domestic law are used.

The research is based *inter alia* on treaties, the acts of the international organizations. The soft law plays a significant role in the dissertation (Basic Principles

and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (so called van Boven/Bassiouni Principles)²⁵, Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power²⁶, International Guidelines on Post-Conflict Justice: The Chicago Principles²⁷; Updated Set of principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity (so called Joinet/Orentlicher Principles)²⁸; Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict (Substantive Issues)²⁹; Procedural Principles for Reparation Mechanisms³⁰, Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues³¹, Guidelines and Best Practices for the Restitution and Compensation of Immovable (Real) Property Confiscated or Otherwise Wrongfully Seized by the Nazis, Fascists and their Collaborators during the Holocaust (Shoah) Era between 1933–1945, Including the Period of World War II³², Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art³³).

However, it is important to know what remedies the victims of the totalitarian regimes have under international law. It could be demonstrated by the practice of the international human rights institutions. The author of the doctoral dissertation examines the practice of the United Nations Human Rights Committee (hereinafter – the HR

²⁵ Basic Principles and Guidelines <...>, *supra* note 12.

²⁶ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34, 96th Plenary meeting, 29 November 1985, <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/40/34&Lang=E&Area=RESOLUTION>, visited on 28 November 2012.

²⁷ International Guidelines on Post-Conflict Justice: The Chicago Principles. In *The pursuit of international criminal justice: a world study on conflicts, victimization, and post-conflict justice*. Antwerp: Intersentia, 2010, Vol. 1, p. 41-66. The adoption of these Principles is the result of the discussions among various scholars, lawyers, journalists, religious leaders, etc.

²⁸ Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity, Commission on Human Rights, sixty-first session, 8 February 2005, E/CN.4/2005/102/Add.1.

²⁹ Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict (Substantive Issues), the 74th Conference of the International Law Association, held at the Hague, the Netherlands, 15-20 August, 2010, <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1018>>, visited on 18 March 2014.

³⁰ Resolution 1/2014. Reparation for Victims of Armed Conflict. Procedural Principles For Reparation Mechanisms. The 76th Conference of the International Law Association, held in Washington D.C., the United States of America, 7-11 April, 2014, <<http://www.ila-hq.org/en/news/index.cfm/nid/8E6750D9-F999-4396-B3C56C8110A5A523>>, visited on 27 May 2014.

³¹ Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, 30 June 2009, <http://shoahlegacy.org.uvds116.active24.cz/sites/default/files/documents/terezin_declaration_30062009.pdf>, visited on 2 May 2011.

³² Guidelines and Best Practices for the Restitution and Compensation of Immovable (Real) Property <...>, *supra* note 18.

³³ Washington Conference Principles On Nazi-Confiscated Art. Released in connection with the Washington Conference on Holocaust-Era Assets, Washington, DC, December 3, 1998, <http://www.state.gov/www/regions/eur/981203_heac_art_princ.html>, visited on 2 May 2011.

Committee) under International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter – the ICCPR)³⁴ and Optional Protocol to the ICCPR³⁵. The practice of the International Court of Justice (hereinafter – the ICJ) is analyzed fractionally since the parties to a case in the ICJ can be only States (not natural, moral persons). Consequently, the case-law of the ICJ is analyzed only to the extent that it could be relevant, useful to identify the right of the victims to State compensation. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter – the ECHR or the Convention)³⁶, Protocols to it³⁷ and the case-law of the ECtHR play an important role³⁸. American Convention on Human Rights³⁹ and the jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights (hereinafter – the IACtHR) are useful as well since the reparation jurisprudence of the IACtHR is often considered to be exemplary.

Certainly, in order to disclose the interface between international law and domestic law establishing and enforcing the victims' right to State compensation, the author of the dissertation discusses the legal acts, draft acts and other preparatory materials of States as well as the case-law of domestic courts.

In addition, the publications of different scholars, the conference materials, reports, studies are the sources of this dissertation. *“Study on how the memory of crimes committed by totalitarian regimes in Europe is dealt with in the Member States”*, submitted by Prof. Dr. Carlos Closa Montero, should be mentioned in the first place. In this study, a factual overview of the various methods, legislations and practices adopted

³⁴ International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966, United Nations Treaty Series, Vol. 999, No. 14668, p. 171.

³⁵ Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations Treaty Series, Vol. 999, p. 171. The analysis of the ICCPR and the Optional Protocol to it is purposive since many States, which are faced with the problem of compensation to the victims of the totalitarian regimes, acceded to/ratified the ICCPR and this Optional Protocol. See the list of States which acceded to/ratified the ICCPR <https://treaties.un.org/pages/ShowMTDSGDetails.aspx?src=UNTSONLINE&tabid=2&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en#Participants>, visited on 27 April 2014. See the list of States which acceded to/ratified the Optional Protocol <https://treaties.un.org/pages/ShowMTDSGDetails.aspx?src=UNTSONLINE&tabid=2&mtdsg_no=IV-5&chapter=4&lang=en#Participants>, visited on 27 April 2014.

³⁶ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols No. 11 and 14, CETS No: 005, Rome, 4 November 1950, entry into force 3 September 1953.

³⁷ Special attention is paid to Protocol No. 1. Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, 20 March 1952, Paris, European Treaty Series – No. 009.

³⁸ Most States in which there are the victims of the totalitarian regimes have ratified this Convention and the Protocols to it. See the list of States which ratified the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=&CL=ENG>>, visited on 27 April 2014. See the list of States which ratified Protocol No. 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>>, visited on 27 April 2014.

³⁹ American Convention on Human Rights “Pact of San José, Costa Rica”, 22 November 1969, UNTS Vol. 1144, p. 143.

in the Member States of the European Union to deal with the crimes committed during the totalitarian regimes is presented⁴⁰. The scientific publications dedicated to so called transitional justice or post-conflict justice are analyzed. In such academic literature usually the overview of different forms of reparation (not only compensation) is provided; different concepts of reparation, theories related to reparation can be found; suggestions for the enforcement of the right to reparation (not only compensation) and the history of reparation to the Nazi victims are presented⁴¹. The analysis of the practice of certain States in the field of reparation to the victims of the totalitarian regimes⁴² gives information on certain problems related to compensation in some countries. The research is based on the publications wherein the overview of the case-law of the ECtHR in the field of transitional justice (not limited to compensation) is presented⁴³. In addition, the academic literature wherein certain issues are examined (e.g. State immunity, restoration of property rights) is useful as well⁴⁴.

The research would not have been up-to-date and so detailed if the author had not invoked the information, news available on the sites of different organizations (notably *the Conference on Jewish Material Claims Against Germany*, *World Jewish Congress*, *European Jewish Congress*, “*Memorial*” (Russian: „Мемориал“)) and other news websites.

Consequently, the author of the dissertation uses the sources in which the issues related to reparation, especially compensation, to the victims of the Nazi and Communist regimes are raised. The sources not related to the Nazi and Communist crimes are analyzed to the extent that it is necessary to consider certain problems connected with compensation (e.g. the case-law of the ECtHR in similar situations), to search for

⁴⁰ CLOSA MONTERO, Carlos. Study, *supra* note 5, p. 12.

⁴¹ E.g. *The Handbook of Reparations*. New York: Oxford University Press Inc., 2006; *Out of the Ashes: Reparation for Victims of Gross and Systematic Human Rights Violations*. Antwerpen: Intersentia, 2005; *Human Rights in Development. Reparations: Redressing Past Wrongs*. The Hague: Kluwer Law International, 2003; *Politics and the Past: on Repairing Historical Injustices*. Lanham (Md.): Rowman and Littlefield, 2003; SHELTON, Dinah. Remedies in International Human Rights Law, *supra* note 19; *La protection internationale des droits de l'homme et les droits des victimes/International Protection of Human Rights and Victim's Rights*. Bruxelles: Bruylant, 2009.

⁴² E.g. STAN, Lavinia. *Transitional Justice in Post-Communist Romania: The Politics of Memory*. New York: Cambridge University press, 2013; ПЕТРОВ, А.Г. *Реабилитация жертв политических репрессий: опыт историко-правового анализа*. Москва: ИНИОН РАН РФ, 2005.

⁴³ E.g. *Transitional Jurisprudence and the European Convention on Human Rights: Justice, Politics and Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011; BREMS, Eva. Transitional Justice in the Case Law of the European Court of Human Rights. *The International Journal of Transitional Justice*, 2011, Vol. 5.

⁴⁴ E.g. GATTINI, Andrea. The dispute on jurisdictional immunities of the state before the ICJ: is the time ripe for a change of the law? *Leiden Journal of International Law*, 2011, Vol. 24(1); ALLEN, T. Restitution and Transitional Justice in the European Court of Human Rights. *Columbia Journal of European Law*, 2006, Vol. 13.

solutions, examples (e.g. the case-law of the IACtHR) or to search for replies to general questions related not only to the Nazi and Communist crimes, but also to other serious violations of international human rights law and international humanitarian law (e.g. van Boven/Bassiouni Principles).

SCIENTIFIC NOVELTY, THEORETICAL AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF RESEARCH

As far as the author of the dissertation knows, this scientific and detailed analysis of the interface between international and domestic law establishing and enforcing the right of the victims of the Nazi and Communist regimes to State compensation is new both in the Lithuanian legal doctrine and a foreign one. This dissertation differs from the previous scientific publications in its scope, specific object, objective, etc. Contrary to previous researches⁴⁵, this dissertation does not aim to analyze interstate compensation mechanisms⁴⁶: in this dissertation other relations (individual and a State) are examined. Furthermore, this dissertation is not limited to the compensation measures taken by certain Members States of the European Union. The practice of other countries (e.g. Russia, Ukraine, Georgia, Albania, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, the United States of America, Israel) is analyzed as well. Contrary to the publications of the other scholars mentioned above⁴⁷, the analysis provided in this dissertation covering a wide group of countries in the context of the interface between international and domestic law helps identify the similar position of different States or the most common problems, examine specific issues noticed in a certain country which could/could not cause, according to the author, some problems. On the other hand, the analysis in this

⁴⁵ E.g. see ZIEMELE, Ineta. State Continuity, Succession and Responsibility: Reparations to the Baltic States and their Peoples? *Baltic Yearbook of International Law*, 2003, Vol. 3; ŽALIMAS, Dainius. Commentary to the Law of the Republic of Lithuania on Compensation of Damage Resulting from the Occupation of the USSR. *Baltic Yearbook of International Law*, 2003, Vol. 3.

⁴⁶ Interstate compensation mechanisms in this dissertation are explored only to the extent that such mechanisms could have influence on the compensation to the Nazi and Communist victims.

⁴⁷ See also ŠVARCA, Inga. *The Procedure of the European Court of Human Rights Regarding Countries in Transition. The ECtHR's Transitional Justice Cases against Latvia*. Verlag Dr. Kovac, 2014; *Encyclopedia of Transitional Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013; PETTAI, Eva-Clarita; PETTAI, Vello. *Transitional and Retrospective Justice in the Baltic States*, expected date of publication autumn 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. balandžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.academia.edu/6207596/Transitional_and_Retrospective_Justice_in_the_Baltic_States>; GERVIENĖ, Silvija. Ar fiziniams asmeniui, vykdytusiems represijas sovietinės okupacijos metais, gali būti taikoma civilinė atsakomybė už padarytą turtinę ir neturtinę žalą? *Teisės apžvalga*, 2010, Nr. 1(6); SVETIKAITĖ, Rasa. *Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2008; KUTI, Csongor. *Post-Communist Restitution and the Rule of Law*. Budapest, New York: Central European University Press, 2009.

dissertation, contrary to many other publications mentioned above, is limited to one form of reparation (i.e. compensation) which allows to conduct more detailed and thorough research on the problems related to compensation in the context of the interface between international and domestic law. It is noteworthy that the author of this dissertation examines *inter alia* sources that seem not to have been analyzed in earlier scientific publications (e.g. different domestic legal acts and their drafts, case-law of international institutions and domestic courts, reports, other new and relevant information received by cooperating with experts, scholars from different countries (e.g. Russia, Israel, Romania, Latvia, Estonia, Germany, Ukraine, Poland, Slovakia, Azerbaijan, etc.) as well as while reading the news in the mass media and on the sites of various organizations).

Undoubtedly, this research has practical significance. The dissertation is useful to the victims of the Nazi and Communist regimes or their representatives. The issues analyzed help reply to many questions of the victims. In addition, this research could help the victims not repeat the same mistakes submitting their applications to the international institutions. The analysis presented in this dissertation could be of practical significance to the judicial branch, the legislative and the executive since in the dissertation the main problems, stemming from undue acts or omission on the part of these branches of government in the field of compensation to the victims of the totalitarian regimes, are identified and the solutions to such problems are provided. Furthermore, this research might be interesting to scholars, students and others willing to broaden their knowledge and/or searching for new aspects of their research. Although in this dissertation only State compensation for the damages sustained during the Nazi and Communist regimes is examined, such analysis could be useful while establishing and enforcing the right to State compensation for the damages exercised during other serious, widespread, systematic violations of international human rights law and/or international humanitarian law.

METHODOLOGY OF RESEARCH

Various theoretical and empirical research methods are applied in this dissertation. Logical method is used so as to identify basic problems related to granting compensation, to systematize the material and make conclusions. The method of systemic analysis is employed seeking to draw the results of the research studies

together. The teleological method of interpretation is invoked in order to learn the reasons for awarding or not awarding State compensation. Reviewing the history of State compensation to the victims of the totalitarian regimes, seeking to establish the evolution of domestic legal regulation and the case-law of the international institutions (notably, the former European Commission of Human Rights and the ECtHR), historical method plays an important role. It is obvious that the research of such kind could not have been conducted without the method of comparative analysis. Employing this method, the practice of different countries, the case-law of the former European Commission of Human Rights, the ECtHR, the HR Committee and the IACtHR, the positions of different scholars are examined and compared. Document analysis is used doing research into the legal acts of different States, the case-law of domestic courts and international institutions. Invoking conversation method, the author of the dissertation discusses the problems which the victims of the totalitarian regimes have been faced with (the author of the dissertation had discussions with the specialists working in the field related to the topic of this dissertation).

STATEMENTS OF DISSERTATION TO BE DEFENDED

1. International law does not confer the right to State compensation for the damage upon the victims of the Nazi and Communist regimes, their successors, heirs and, accordingly, it does not impose any obligation on the States to provide such compensation. Under international law States are only urged to award reparation (including compensation) to the victims/their successors, heirs. Consequently, the victims of the totalitarian regimes, their successors, heirs are entitled to compensation under domestic law or/and international law provided that the State itself undertakes to pay such compensation (under its domestic law or treaty).
2. In case the State undertakes/does not undertake to pay compensation to the victims of the Nazi and Communist regimes, under international law the State does not have any obligation to eliminate the problems related to the eligibility of the claims of the victims for compensation in domestic institutions (e.g. the restrictions on the right to a court, impediments to the claims of the victims which are stemming from the treaties, etc.) on condition the standards of international law are respected and some legitimate aims are sought in the domestic law.

3. Provided the State itself has given a basis for compensation to the victims of the totalitarian regimes, the mechanism of protection under the ECHR and Protocols to it/the ICCPR works. International law regulates the enforcement of the obligation undertaken by the States themselves to pay compensation to the victims of the totalitarian regimes, identifies standards which shall be guaranteed by the States which themselves have undertaken the obligation to pay compensation (e.g. to discharge their obligation within reasonable time-limits, not to infringe on the principle of legal certainty, not to discriminate against victims, etc.).
4. Under international law States are urged to take only a few additional measures in order to increase the effectiveness of complying with State obligations to pay compensation (e.g. the participation of the victims in the reparation process).

STRUCTURE OF DISSERTATION

The dissertation begins with the Introduction wherein the author formulates the research problem, the object of scientific research, the objective and tasks of the dissertation. The sources of research, the scientific novelty, the theoretical and practical significance of research, the statements of the dissertation to be defended and the methodology of research are introduced as well. The dissertation is comprised of three Parts and each of them consists of six, eight and six chapters respectively. In Part 1 of the dissertation, the crimes of the Nazi and Communist regimes are characterized and the elements essential to the right to compensation, the forms and types of compensation, the modes of paying compensation in the context of the interface between international and domestic law are analyzed. In Part 2, the interface between international law (the practice of the ECtHR and the HR Committee as well as soft law) and domestic law is disclosed while analyzing the main problems related to the admissibility of the claims of the Nazi and Communist victims in both international and domestic institutions. Part 3 deals with identifying basic problems related to the enforcement of the obligations undertaken by the States to pay compensation to the victims of the Nazi and Communist regimes while analyzing the role of international law (the practice of the ECtHR and the HR Committee as well as soft law) in solving these problems. Furthermore, some measures which ensure more effective establishment and enforcement of the Nazi and Communist

victims' right to State financial compensation are suggested by virtue of the practice of the ECtHR, the IACtHR and the HR Committee as well as soft law, the good practice of States, the legal doctrine. At the end of the dissertation the main conclusions and suggestions are presented. In addition to this, one can find the list of the sources used as well as the publications and reports which have been prepared by the author of the dissertation.

MAIN CONCLUSIONS

Right of Victims of Totalitarian Regimes to State Compensation under International and Domestic Law

1. Under international law (soft law, resolutions of international organizations) *States are urged to make reparation* to the victims of the totalitarian regimes/their heirs/successors, *but States do not have any obligation* to make such reparation. Consequently, the victims, their successors, heirs do not have any right to State compensation. There is a tendency among States to pay such compensation and, as a result, relevant practice of States on compensation to the victims of the totalitarian regimes has been developing. As the practice of States on compensation to the victims of the totalitarian regimes is rather various and States do not hold granting compensation to such victims to be their legal obligation, one can infer that under international customary law these victims do not have any right to compensation. The applications/communications of victims regarding the duty of a State to make reparation for the damages sustained during the totalitarian regimes are inadmissible because of the lack of *ratione temporis* jurisdiction and *ratione materiae* jurisdiction, sometimes *ratione personae* jurisdiction of the ECtHR, the HR Committee. The practice of the ECtHR and the HR Committee shows that these institutions are oriented towards the acts/omissions of States occurring or continuing after the ECHR/Protocols to it or the ICCPR and the Optional Protocol to it enter into force, but not towards the crimes committed during the totalitarian regimes which are considered to be instantaneous acts not connected with the current obligations of States under these treaties. If a State does not undertake to pay compensation to the victims, such persons do not have any right to “international” reparation.

2. Under international law States have margin of appreciation to define a victim (recipients of compensation). The victims of the totalitarian regimes who are excluded from legal regulation cannot complain about it under the ECHR/Protocol No. 1 to it. However, eligibility criteria could cause discrimination issues under Article 26 of the ICCPR.
3. The decision of a State not to award any compensation to a certain category of the victims of the totalitarian regimes has impact not only on the application of Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR (the right to compensation is often understood as “possessions” within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR), but also on the recognition of other rights guaranteed by the Convention, e.g., the right to a fair trial under Article 6 § 1 of the ECHR, prohibition of discrimination under Article 14 of the ECHR as well as the right to an effective remedy before a national authority under Article 13 of the ECHR.
4. The right of the victims of the totalitarian regimes/their successors, heirs to compensation arises only in case a State explicitly undertakes to grant compensation under its domestic law or under the treaty. Provided the obligation of a State to award compensation is clear and explicit, a victim has the protected right to compensation (“possessions”) under Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR. If a State even undertakes to enact legislation on compensation to the victims and later does not meet its obligation, the victims have prospects to complain about it in the ECtHR under Article 1 of Protocol No. 1 only in case there already exists domestic legal regulation on compensation to such victims and the purpose of the legal act, necessary to adopt, is just to put the system in action (e.g. to determine the amount of the compensation and the rules for its payment).

Problems Related to Eligibility of Victims’ Claims for Compensation

5. The victims of the totalitarian regimes cannot complain in the ECtHR about the amount of the compensation, its form, scope, methods since the Court recognizes that States have a wide margin of appreciation and such applications are inadmissible *ratione materiae* in the ECtHR. By virtue of the case-law of the ECtHR, States are not urged to provide the compensation which is proportional to the damages. While judging a State’s interference with the applicants’ rights

under Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR, the ECtHR admits that a large number of factors may justify limitations on compensation, e.g., the economic, social and political reforms of the country, the state of the country's finances, the fact that a loss, for which compensation is paid, did not originate in any act or omission on the part of a State paying this compensation as well as the period of time which has passed since the damages occurred, improbability of compensation, a great number of potential recipients of compensation, etc. The ECtHR upholds a cap on compensation and payment in instalments, admits that the levels of compensation can be reduced, but what Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR requires is that the amount of compensation granted for property taken by a State must be "reasonably related" to its value. The right to property, as such, is not protected by the ICCPR, which means that the communications related to the amount of compensation and its criteria are inadmissible *ratione materiae* (if, for example, they do not cause discrimination).

6. The victims of the totalitarian regimes claiming for compensation encounter restrictions on the right of access to a court (e.g. State immunity, time-limits, stamp duty), which, as a rule, are justified in international law due to the influence of domestic law and/or a wide margin of appreciation of States provided States abide by the standards of international law. Particularly, the practice of most countries has influence on the decisions of the international institutions (the ECtHR, the ICJ) on the application of State immunity. Pursuant to the case-law of almost all domestic courts and the international institutions (the ICJ, the ECtHR, the HR Committee), the illegality of the acts of a State under international law and the fact that having applied State immunity the victims will not have any other remedy to receive compensation do not have influence on granting State immunity. Under international law States have the right to apply time-limits to the applications of the victims of the totalitarian regimes, but by virtue of the case-law of the ECtHR and the HR Committee as well as soft law, one can infer that the time-limits shall not be unduly restrictive and shall not be applied in an arbitrary manner; determining the beginning of the time-limit, calculating the time-limit, States shall take account of the specific circumstances of a case, the problems of the victims to submit an application for compensation during a

definite period of time and ascertain that the applicants fail to apply for compensation within the time-limits not for reasons imputable to the authorities of the State. In addition, under international law States should disseminate information about reparation measures through different mechanisms (so that victims can know about their rights within the time-limits). According to the case-law of the ECtHR, States can levy a stamp duty on the applications of the victims of the totalitarian regimes if the stamp duty is reasonable and the circumstances of the case are taken into consideration (including the financial situation of the applicant). The case-law of the ECtHR does not have impact on the choice of the institutions (judicial or non-judicial) dealing with the applications of the victims of the totalitarian regimes for compensation, but if such non-judicial institutions do not satisfy the requirements of Article 6 § 1 of the ECHR, victims shall have the right to a judicial review of the decision. In the cases related to the impossibility of applicants to have judicial review of the decisions delivered by non-judicial institutions (e.g. nongovernmental organization, non-state foundation), sometimes the ECtHR does not have *ratione personae* jurisdiction or *ratione materiae* jurisdiction. The assessment of the effectiveness of judicial/non-judicial mechanism conducted by the ECtHR is influenced by the domestic law of the State, consequently, it is impossible to argue in advance that under the ECHR/Protocol No. 1 to the ECHR States are allowed to reject judicial mechanism.

7. Under the ECHR/Protocol No. 1 to it States do not have obligation to take account of difficulties of the victims of the totalitarian regimes providing evidence and relax evidence rules. The case-law of the ECtHR in this field is dependent on States' domestic law (considering the applications related to the problems of evidence in the State, the ECtHR invokes the positions of the domestic courts); the only task of the ECtHR is to check whether the national process is fair (the case-law shows that the fairness of the process is acknowledged invoking the domestic law). Under international law (the case-law of the HR Committee and the ECtHR as well as soft law and the documents of international organizations) States have the obligation not to make unreasonable impediments to the search for evidence. The interpretation and application of

domestic law can be a barrier to the compensation as well, but the analysis of the ECtHR and the HR Committee is confined to checking whether such an application/interpretation of domestic law does not violate the rights embodied in the ECHR/Protocols to it or the ICCPR respectively. The clear and consistent case-law of the domestic courts, the legislator's intentions, circumstances related to transitional justice are crucial for the ECtHR while considering the legitimacy of the application/interpretation of the domestic law.

8. Taking account of the fact that ECtHR recognizes a wide margin of appreciation of States to allocate the compensation, received under the treaty from another State, to the victims and keeping in mind the position of States (explicitly/implicitly upheld by the international institutions (the ICJ, the ECtHR)) that States do not have obligation to grant compensation to the victims if they have paid such compensation to the State representing the interests of the victims (it does not matter whether the victims really received any compensation from their State), one can argue that the compensation paid directly to the victims is more favourable to the victims and more effective than interstate compensation. Generally, the victims of the totalitarian regimes fail to complain in the ECtHR and the HR Committee about the provisions of certain treaties which impede their claims for State compensation (e.g. State waiver clauses concerning claims for compensation to the victims, suspension of the victims' claims for compensation) because of the lack of *ratione temporis* and *ratione materiae* jurisdiction of these international institutions or due to the fact that such restrictions of the victims' rights are justified.

Standards of International Law which a State that Undertook to Pay Compensation to Victims of Totalitarian Regimes shall abide by

9. The case-law of the ECtHR seeks to ensure that State institutions deal with the applications of the victims of the totalitarian regimes and enforce the decisions passed within reasonable time-limits which should be embodied in the domestic law.
10. Under the case-law of the ECtHR States deciding on the time (e.g. the length of the national process) needed to comply with their obligations to the victims of the

totalitarian regimes should take the specific situation of such victims into consideration.

11. The case-law of the ECtHR is aimed at ensuring that the principle of legal certainty is observed. A lack of legal certainty, created by frequent amendments to the domestic law and/or conflicting interpretation of domestic law, shall be eliminated within reasonable time-limits; the final decisions passed by the domestic courts or non-judicial institutions can be quashed only when it is necessary by circumstances of a substantial and compelling character. If a domestic legal act is recognized to be illegal (contravening the Constitution of a State) and it is annulled pursuing a general interest by a domestic court, under the ECHR/Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR, the victim's right to State compensation created by such an annulled act is not protected and a State does not have any obligation to grant such compensation enacting another legal act. The ECtHR, as a rule, taking account of a wide margin of appreciation of States in making reparation to the victims of the totalitarian regimes, does not prohibit the legislator from amending domestic legal acts worsening the situation of the victims on condition such amendments are made with a view to addressing an issue of general interest, but not for the specific purpose of interfering with the proceedings which the applicants have brought.
12. In the case-law of the ECtHR, States can pay compensation in instalments if they are made within clearly fixed time-limits and States comply with such time-limits.
13. The influence of the ECHR on domestic law of States in the field of prohibition of discrimination is rather weak. The recognition of a certain situation to be discrimination is problematic under Article 14 of the Convention for some reasons. First, Article 14 of the ECHR is not autonomous; second, the ECtHR often agrees with States that the different victims of the totalitarian regimes are not in a relevantly similar situation; third, the ECtHR can recognize that such a difference in the treatment is justified.

Role of International Law Taking Additional Measures in order to Increase Effectiveness of Complying with State Obligations to Pay Compensation

14. In soft law, there are no explicit provisions stating that compensation is not effective if not followed by State apology, commemorations, disclosure of the

truth, etc, but one can argue that such a position is upheld implicitly when it is appropriate to take such non-pecuniary measures. The practice of the HR Committee and the ECtHR does not urge States paying compensation to the victims of the totalitarian regimes to apply other reparation forms, including satisfaction.

15. In the case-law of the ECtHR, under the acts of international organizations and soft law, more and more often States are being urged to give the victims the right to be heard while establishing compensation mechanism by States.

16. Although under the domestic legal acts of States there are examples of indexation, non-taxation of compensation paid to the victims of the totalitarian regimes and using income for the benefit of the victims, States do not have any legal obligation to take such measures under international law. One can see no suggestions on such measures in soft law either.

** To sum up, if a State has not undertaken any obligation to pay compensation, international law does not have impact upon domestic law. If a State undertakes obligation to pay compensation, international law provides domestic law with the standards which shall/should be followed under domestic law; and such interface between international and domestic law ensures more efficient establishment and enforcement of the Nazi and Communist victims' right to compensation. However, due to the impact of domestic law and a wide margin of appreciation of States, the interface between international and domestic law cannot ensure the maximum protection of the rights of the Nazi and Communist victims in all cases.*

MAIN SUGGESTIONS

Suggestions to States

1. As this research shows, one of the most common reasons for recognition of the applications/communications of the victims of the totalitarian regimes concerning State compensation inadmissible in the ECtHR and the HR Committee is the lack of jurisdiction of these institutions. Consequently, it is proposed to give such jurisdiction to the institutions mentioned above (e.g. concluding a separate Protocol to the ECHR, the ICCPR). Furthermore, States could establish a special international institution which could have jurisdiction to decide on the claims for

compensation of the victims of the Nazi and Communist regimes. Such an international institution might be composed of former judges of the ECtHR, former HR Committee members, former judges of Supreme domestic courts and scholars competent in the field of compensation to the victims of widespread and serious human rights violations; the special institution could base its decisions on the case-law of the ECtHR, the IACtHR, the HR Committee, soft law, the good practice of States and legal doctrine. However, doubting whether States undertake such obligations, one should consider the possibility to give the judgments, views of the ECtHR, the HR Committee or a special institution not binding force, but recommendatory power. Adopting such recommendations international institutions would help States form the unified policy of compensation to the victims of the Nazi and Communist regimes, making it compatible with the standards of international law as much as possible.

2. Taking account of the fact that domestic legal acts on compensation to the victims of the totalitarian regimes, as it is established in this dissertation, differ, the author proposes to conclude a treaty whereby the standards, the rules for the payment of compensation to the victims of the Nazi and Communist regimes and the provisions related to the recipients of such compensation would be entrenched. However, there are some doubts concerning such a proposal, at least nowadays. As a result, it is recommended to consider the possibility to prepare at least guidelines whereby the States' good practice and recommendations on the compensation to the victims of the totalitarian regimes would be embodied.

Suggestions to ECtHR

1. It is suggested that this Court considering the justification (proportionality) of the restrictions on the rights of the victims of the totalitarian regimes should give more weight to particular sufferings of the victims as well as the protection of their right to compensation and it should not acknowledge such a wide margin of appreciation of States in paying compensation to these victims.
2. It could be suggested that the ECtHR change its case-law on jurisdiction to consider the cases related to compensation for the international crimes committed during the Nazi and Communist regimes in cases when a responsible State itself has not undertaken any obligation to make such compensation. As the ECtHR

seeks to ensure the real and effective protection of human rights under the ECHR and/or Protocols to it, while judging the *current* claims of the Nazi and Communist victims for compensation, the ECtHR should *not take* into consideration the fact that the damage has been sustained before the entry into force of the ECHR/Protocols to it (such a position of the Court could have impact on its *ratione temporis* jurisdiction).

AUTHOR'S PUBLICATIONS RELATED TO SUBJECT OF DISSERTATION

1. Bruskina, Nika. Kompensacija iš Vokietijos už priverčiamąjį darbą Antrojo pasaulinio karo metu Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. *VU mokslo darbai. Teisė*, 2013, Vol. 86, p. 87-102.
2. Bruskina, Nika. Lietuvos Respublikos geros valios kompensacijos už žydų religinių bendruomenių nekilnojamąjį turtą įstatymas tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės kontekste. *VU mokslo darbai. Teisė*, 2012, Vol. 83, p. 138-159.
3. Bruskina, Nika. Compensation for Damages Sustained by Natural Persons during World War II on Account of Acts of Nazi Germany: Practice of Lithuanian Courts in Light of International Law and European Union Law. *Baltic Yearbook of International Law*, 2011, Vol. 11, p. 113-134.

PAPERS PRESENTED BY AUTHOR AT CONFERENCES, WORKSHOPS, ETC.

1. On 11 October, 2013, the paper „Nacionalistinio režimo aukų patirtos žalos atlyginimas: Jungtinių Amerikos Valstijų įtaka“ (in Lithuanian) in the Conference „Doktorantų stažuotės užsienio mokslo centruose 2012–2013“ (Project “Promotion of Student Scientific Activities” VP1-3.1-ŠMM-01-V-02-003), Vilnius.
2. On 25 April, 2013, the paper “Interaction of Domestic Law of United States of America with Domestic Laws of Other Countries Dealing with Reparation for Nazi Crimes” in the international conference of PhD students and young researchers “The Interaction of National Legal Systems: Convergence or Divergence?"/25-26 April 2013, Vilnius University, Faculty of Law.

3. On 10 October, 2012, the paper “Compensation for Communal Immovable Jewish Property Seized by Nazi and Soviet Regimes in Republic of Lithuania” in the international workshop of PhD students “Post-Socialist Justice after Two Decades” in Riga (Latvia) (organized by the Soros Foundation-Latvia and Riga Graduate School of Law).
4. On 22 March, 2012, the paper presenting the structure of the dissertation and main issues in the workshop of PhD students at Vilnius University, Law faculty.
5. On 16 August, 2011, the paper “Role of Council of Europe in National Law on Restoration of Property Rights in Post-Communist Countries of Europe” in the international summer school “The Role of International Organizations in Modernizing National Law in Europe” at Vilnius University, Law faculty (organized by Vilnius University, Law faculty on 16-23 August, 2011).

BRIEF INFORMATION ABOUT AUTHOR

Nika Bruskina was born on the 6th of October, 1985, in Vilnius, Lithuania. In 2004, Nika finished Vilnius “Santaros” secondary school with honours. In 2009, Nika graduated from Faculty of Law, Vilnius University (international and European Union law specialisation) and obtained the Master’s Degree in Law. In 2009, Nika Bruskina was admitted to doctoral studies at Faculty of Law (the Department of International and European Union Law (currently – the Department of Public Law), Vilnius University. From September 2009 to March 2011, Nika was working as a legal expert at the European Law Department under the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania. In order to conduct her in-depth research thoroughly, Nika did internships abroad. In the period from September 2011 to February 2012, Nika did her internship at Faculty of Law, Ghent University, Belgium. In November, 2012, she had an internship in the Russian State library, Russia. In March, 2013, Nika had her internship at Buchmann Law faculty, Tel Aviv University, Israel. Besides, during her doctoral studies Nika was running workshops on international public law, supervising term papers related to different issues in the public international law of the students at Faculty of Law, Vilnius University. Nika Bruskina has published some scientific articles related to the dissertation and has been participating in the national and international conferences at which she presented the papers related to her dissertation.

VALSTYBĖS KOMPENSACIJA NACIŲ IR KOMUNISTINIŲ REŽIMŲ NUSIKALTIMŲ AUKOMS: TARPTAUTINĖS IR NACIONALINĖS TEISĖS SAŲVEIKA (REZIUMĖ)

Tiriamos problemos pagrindimas ir aktualumas

Nepaisant žmogaus teisių pažeidimų totalitarinių režimų metais masinio ir sisteminio pobūdžio, nepaisant to, kad buvo imtasi tam tikrų žalos atlyginimo nacių ir komunistinių režimų (taip pat toliau – totalitariniai režimai)⁴⁸ aukoms priemonių maždaug prieš 60 metų ir vėliau ir tarptautiniu lygmeniu totalitarinių režimų aukos gerbiamos, pripažįstamos jų kančios, o totalitarinių režimų nusikaltimai smerkiami, kompensacijos mokėjimas nacių ir komunistinių režimų aukoms iki šiol kelia gana daug problemų.

Pirma, dažnai valstybės neprisiima įsipareigojimų dėl kompensacijos tam tikroms „pamirštomis“ (angl. – *forgotten victims*)⁴⁹ nacių ir/ar komunistinių režimų aukoms. Net valstybės pažeidėjos, atlygindamos žalą aukoms, supranta tai ne kaip savo pareigą, o kaip nuolaidą derantis⁵⁰. Kartais valstybės nenustato kompensacijos aukoms dėl to, kad jos laikomos „nenusipelnusiomis aukomis“ (angl. – “*undeserving victim*”)⁵¹.

Antra, iš pirmo žvilgsnio aukos lyg ir turi teisę gauti kompensaciją, bet dėl nacionalinės teisės taikymo, aiškinimo, ši aukų teisė yra netikra, neįgyvendinama. Terminai aukų pareiškimui dėl kompensacijos pateikti, įrodinėjimo sunkumai, teisinio tikrumo stoka – visa tai ir daug kitų veiksnių yra kliūtis kompensacijai gauti. Kadangi teisė į kompensaciją nustatoma skirtingų valstybių teisės aktuose, yra aukų „prasmegusių“ tarp valstybių įstatymų (rus. – „*провалившиеся*“ *между законами*

⁴⁸ Doktrinoje XX amžiaus totalitariniais režimais Europoje laikomi nacių režimas Vokietijoje ir okupuotose/kolaboravusiose su nacių okupacine valdžia valstybėse (pvz., Belgijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Nyderlanduose), komunistiniai režimai Centrinėje ir Rytų Europoje ir fašistinis režimas Italijoje. CLOSA MONTERO, Carlos. Study, išnaša 5, p. 12, 16.

⁴⁹ HENRY, Marilyn, išnaša 7, p. 216; LUDI, Regula, išnaša 7, p. 143; ROMBOUTS, Heidi; SARDARO, Pietro; ir VANDEGINSTE, Stef, išnaša 7, p. 472; Советские военнопленные – „забытые“ жертвы нацизма, Kontakte-Контакты, Объединение контактов со странами бывшего Советского Союза, ноябрь 2011 г. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kontakte-kontakty.de/russisch/pomoschsowwoennoplen.php>>.

⁵⁰ BASSIOUNI, Cherif M., išnaša 8, p. 231-232.

⁵¹ BARKAN, Elazar. Between Restitution and International Morality. *Fordham International Law Journal*, 2001, Vol. 25, p. 51-57; BARKAN, Elazar. *The Guilt of Nations* <...>, išnaša 9, p. 131-142. Pvz., E. Barkan nagrinėja Sudetų vokiečių reikalavimus dėl žalos atlyginimo iš Čekijos dėl jų ištrėmimo iš Čekoslovakijos į Pietų Vokietiją po Antrojo pasaulinio karo. Sudetų vokiečiai laikomi „nenusipelnusiomis aukomis“, nes dauguma Sudetų vokiečių palaikė nacių režimą, turėjo naudos iš okupacijos (pvz., jiems buvo atiduota žydų nuosavybė). Taip pat 1950-aisiais m. Vokietijoje vyko diskusijos dėl kompensacijos mokėjimo romams už nacių persekiojimą, buvo svarstoma, ar romai yra „nuspelnusios“ auka. Kai kurie tvirtino, kad persekiojimo priemonės, nukreiptos į romus, buvo tam tikru laipsniu pateisintos romų nusikalstamu elgesiu. Plačiau žr. LUDI, Regula, išnaša 7, p. 136-141.

стран)⁵². Tokiomis „prasmegusiomis“ aukomis dažnai vadinami Krymo totoriai (deportuotos tautos atstovai), kurie dėl vienu priežasčių negalėjo būti reabilituoti pagal Rusijos Federacijos (toliau – RF) nacionalinę teisę⁵³, o dėl kitų priežasčių – pagal Ukrainos nacionalinę teisę⁵⁴.

Trečia, būtina pažymėti, kad aukos dažnai nepatenkintos suteikiama kompensacija, jos dydžiu, mokėjimo tvarka ir pan. Pripažintina, kad aukos gali patirti papildomą skausmą net po to, kai pats jų teisių pažeidimas nutrauktas (angl. – *re-victimisation*⁵⁵, *re-traumatization*⁵⁶). Tokį papildomą skausmą *inter alia* gali sukelti ne tik atsisakymas suteikti aukos statusą, bet ir aukų nepasitvirtinę lūkesčiai, skausmas, išgyvenimai valstybės institucijose (pvz., teismuose, specialiose komisijose). Be to, reikia turėti omenyje, kad kartais pačios kompensacijos priėmimas iš aukų pusės gali būti problemiškas. Pvz., aukos gali suprasti kompensacijos priėmimą kaip žuvusių artimųjų, draugų arba savo pačių kančių išdavystę, nužudytų asmenų atminimo išdavystę⁵⁷. Taigi dažnai kyla klausimų, kas turėtų gauti kompensaciją, kokie kompensacijos tipai, dydis, formos yra tinkamesnės, kokie kompensacijos mokėjimo būdai (teisminiai arba neteisminiai, tarpvalstybiniai ar tiesiogiai aukoms) turėtų būti ir pan. Vis dar pateikiami aukų pareiškimai dėl kompensacijos tiek nacionaliniu, tiek

⁵² РОГИНСКИЙ, Арсений. In *Круглый стол „Социальное и правовое положение жертв политических репрессий в современной Украине: украинский и зарубежный взгляды на проблему“*, 15/01/2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://urokiistorii.ru/history/soc/51980>>.

⁵³ Disertacijos rašymo dieną Krymo totoriai, gyvenantys Ukrainoje, negalėjo būti reabilituoti RF dėl netinkamo RF KT nutarimo aiškinimo. RF buvo aiškinama, kad šie asmenys turi būti reabilituojami pagal asmens nuolatinės gyvenamosios vietos nacionalinę teisę, t. y. pagal Ukrainos nacionalinę teisę. Informaciją apie besitęsiantį bylinėjimąsi RF nacionaliniame teisme disertacijos autorei pranešė el. paštu Žmogaus teisių apsaugos centro „Memorial“ teisininkė Olga Kosorez 2013 m. gruodžio 24 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. gruodžio 24 d.]. Asmeninis pranešimas.

⁵⁴ Жр. Постанова Верховної Ради Української РСР „Про порядок введення в дію Закону Української РСР „Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні“, м. Київ, 17 квітня 1991 року N 963-XII (Відомості Верховної Ради УРСР (БВР), 1991, N 22, ст. 263), 4 стр. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-12>>. Nutarimo tekstą rusų kalba žr. <<http://www.memo.ru/rehabilitate/resp/ukraine.htm>>.

⁵⁵ HUYSE, Luc, išnaša 11, p. 61-62.

⁵⁶ Basic Principles and Guidelines <...>, išnaša 12, 10 principas.

⁵⁷ HAMBER, Brandon. *Narrowing the Micro and Macro* <...>, išnaša 13, p. 568; HAMBER, Brandon. *Transforming Societies* <...>, išnaša 13, p. 86-91, 109. **Pvz.**, 1952 m. asmenys protestavo dėl Izraelio derybų su Vokietija dėl žalos atlyginimo, nes, anot jų, Vokietijos „kruvinų pinigų“ priėmimas buvo koncentracijos stovyklų aukų išdavystė. BARKAN, Elazar. *The Guilt of Nations* <...>, išnaša 9, p. 9, 24. **Pažymima, kad ypač aukų jausmas, kad priėmus piniginę kompensaciją, bus susilpninti jų reikalavimai dėl teisingumo ir tiesos, padidėja, kai aukos mano, kad valstybė neatstovauja jų interesams, nori išpirkti savo kaltę kruvinais pinigais, nevykdo žmogaus teisių pažeidimų tyrimo ir nebaudžia už šiuos padarytus pažeidimus.** Plačiau žr. DAVID, Roman; CHOI YUK-PING, Susanne. *Victims on Transitional Justice: Lessons from the Reparation of Human Rights Abuses in the Czech Republic*. *Human Rights Quarterly*, 2005, Vol. 27, p. 403-405.

tarptautiniu lygmeniu; priimami aktualūs nacionalinės teisės aktai ar jų pakeitimai, rengiamos mokslinės publikacijos.

Tyrimo objektas

Disertacijos tyrimo objektas yra tarptautinės ir valstybių nacionalinės teisės sąveika įtvirtinant ir įgyvendinant nacių ir komunistinių režimų aukų teisę į valstybės piniginę kompensaciją.

Be kompensacijos, yra ir kitų valstybės žalos atlyginimo formų: restitucija, satisfakcija, garantijos, kad pažeidimas nepasikartos, rehabilitacija bei kitos žalos atlyginimo formos⁵⁸. Kitos valstybės žalos atlyginimo formos analizuojamos tik tiek, kiek jos daro įtaką valstybės kompensacijos nustatymui (pvz., atsakomybės pripažinimas), valstybės kompensacijos veiksmingumui (pvz., atsiprašymas, tiesos atskleidimas ir pan.) arba susijusios su bendrais klausimais, aktualiais sprendžiant ne tik dėl kompensacijos (pvz., terminas pareiškimui pateikti, valstybės imunitetas).

Nors piniginę kompensaciją aukoms gali teikti skirtingi subjektai (ne tik valstybės, bet ir kalti fiziniai asmenys, juridiniai asmenys (kompanijos), tačiau šioje disertacijoje nagrinėjamos tik valstybės mokamos kompensacijos aukoms. Disertacijoje tarpvalstybinis kompensacijos mechanizmas nagrinėjamas tik tiek, kiek būtina nustatyti jo įtaką asmenų reikalavimams dėl kompensacijos. Darbe ypatingas dėmesys skiriamas Vokietijos Federacinės Respublikos ir RF (t. y. valstybių, laikomų valstybių pažeidėjų teisių ir pareigų tęsėjomis) teisiniam reguliavimui dėl kompensacijų atitinkamai nacių ir komunistinių režimų aukoms. Tačiau yra įvairių pagrindų valstybės pareigai/teisei sumokėti kompensaciją (pvz., atsakomybė, solidarumas, nepagrįstas praturtėjimas), todėl darbe dėmesys skiriamas ir kitų skirtingų valstybių, kurių gyventojai nukentėjo nuo šių režimų, praktikai.

Dėl kompensacijos totalitarinių režimų aukoms praktikos įvairiapusiškumo, didžiulės apimties bei siekiant didesnio šio darbo aktualumo, naudingumo, disertacijoje plačiau pristatoma ir analizuojama XX amžiaus pabaigos – mūsų dienų valstybės

⁵⁸ **Rengiant van Boven/Bassiouni principus buvo pažymėta, kad žalos atlyginimo formų sąrašas turėtų būti laikomas atviru.** Report of the consultative meeting on the draft Basic principles and guidelines on the right to a remedy and reparation for victims of violations of international human rights and humanitarian law, E/CN.4/2003/63, išnaša 14, para. 141. **Taip pat apie kitas galimas žalos atlyginimo formas žr.** BASSIOUNI, Cherif M., išnaša 8, p. 267; ZWANENBURG, Marten, išnaša 14, p. 666; Draft Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict (Substantive Issues) and Commentaries, išnaša 14, 1 str.; Case of Loayza-Tamayo v. Peru, Judgment of November 27, 1998 (Reparations and Costs), I/A Court of H.R., Series C No. 42, para. 85.

kompensacijos mokėjimo praktika. Ankstesnio laikotarpio pavyzdžiai pateikiami tik tiek, kiek aktualūs šiuo metu kylantiems ir disertacijoje nagrinėjamiems klausimams dėl kompensacijos už nacių/komunistinių režimų metais padarytą žalą arba siekiama palyginti skirtingo laikotarpio reguliavimą, praktiką.

Neabejotina, galima būtų pateikti daug įvairių skirtingo laikotarpio totalitarinių režimų pavyzdžių skirtingose valstybėse, tačiau šioje disertacijoje pasirinkta nagrinėti teisę į kompensaciją už būtent nacių ir komunistinių režimų metais (XX amžiuje) Europos valstybėse patirtą žalą.

Reikėtų pripažinti, kad dažnai valstybės kompensacijai totalitarinių režimų aukoms įtakos turėjo politiniai, ekonominiai interesai, spaudimas, moraliniai motyvai⁵⁹, tačiau šioje disertacijoje analizuojami tik teisiniai kompensacijos gavimo aspektai, ne teisinio pobūdžio mokslininkų argumentai, teiginiai naudojami siekiant labiau suprasti aukų norus ir pageidautiną teisinį reguliavimą. Kompensacijos totalitarinių režimų aukoms klausimai nagrinėjami tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveikos kontekste. Siekiant nustatyti aukų teisės į kompensaciją įtvirtinimą ir įgyvendinimą tarptautiniu lygmeniu, disertacijoje iš esmės nagrinėjama tarptautinės žmogaus teisių teisės ir nacionalinės teisės sąveika. Į tyrimo objektą nėra įtraukiami tarptautinės humanitarinės teisės ir nacionalinės teisės sąveikos aspektai kompensacijos totalitarinių režimų aukoms srityje⁶⁰. Nenagrinėjama ir tarptautinės privatinės teisės ir nacionalinės teisės sąveika, Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės ir nacionalinės teisės sąveika šioje srityje.

Disertacijoje visų pirma nagrinėjama pačių tiesiogiai nuo totalitarinių režimų nukentėjusių asmenų, t. y. tiesioginių aukų (visų pirma fizinių asmenų, bet taip pat ir (religinių) bendruomenių), patirta žala ir joms (jų teisių perėmėjams, įpėdiniams) mokama valstybės kompensacija už patirtą turtinę ir/ar neturtinę (moralinę) žalą. Tačiau

⁵⁹ Plačiau žr. COLONOMOS, Ariel; ir ARMSTRONG, Andrea, išnaša 20, p. 392-393; 395; 409; HENRY, Marilyn, išnaša 7, p. 5; BARKAN, Elazar. *The Guilt of Nations* <...>, išnaša 9, p. 3-29; p. 144, 148; Merkel may speed up the return of Nazi art haul to victims' heirs, Philip Sherwell, 27 December 2013 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.independent.ie/world-news/europe/merkel-may-speed-up-the-return-of-nazi-art-haul-to-victims-heirs-29868571.html>>; Lietuvos Respublikos kompensacijos už žydų religinių bendruomenių nekilnojamąjį turtą įstatymo projekto 2010 m. birželio 23 d. aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. birželio 14 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376485&p_query=&p_tr2=>>; U.S.-France Holocaust-reparation talks renew focus on firm planning bid on Purple Line job, by Katherine Shaver, Published: February 21, 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.washingtonpost.com/local/trafficandcommuting/us-french-talks-begin-on-compensation-for-holocaust-victims-deported-on-sncf-trains/2014/02/20/ace89634-9a4d-11e3-b931-0204122c514b_story.html>.

⁶⁰ Disertacijoje nagrinėjami *inter alia* tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, tačiau asmenų teisės į kompensaciją klausimai nagrinėjami remiantis tarptautine žmogaus teisių teise.

siekiant nustatyti tam tikras problemas, susijusias su kompensacija, arba galimus valstybės veiksmus totalitarinių režimų aukų labui (pvz., nustatyti prieigos teisę prie anksčiau veikusių tarnybų archyvo), disertacijoje nagrinėjami ir kitų asmenų (pvz., asmenų, kuriems taikoma liustracija, netiesioginių aukų) skundai ir jų vertinimas.

Disertacijos tyrimo tikslas ir uždaviniai

Disertacijos tyrimo tikslas yra atskleisti tarptautinės teisės ir valstybių nacionalinės teisės sąveiką įtvirtinant ir įgyvendinant asmenų teisę į valstybės piniginę kompensaciją už nacių ir komunistinių režimų metais patirtą žalą; identifikuoti kompensavimo problemas ir pasiūlyti nustatytų problemų sprendimo būdus.

Siekiant disertacijoje nurodyto tikslo *keliami tokie tyrimo uždaviniai*:

1. Apibūdinti nacių ir komunistinių režimų nusikaltimus ir teisei į kompensaciją svarbius elementus, kompensacijos formas, tipus ir kompensacijos mokėjimo būdus tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveikos kontekste.
2. Atskleisti tarptautinės ir nacionalinės teisės tarpusavio ryšį analizuojant pagrindines nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukų reikalavimų dėl kompensacijos priimtumo tarptautinėse ir nacionalinėse institucijose problemas.
3. Nustatyti pagrindines valstybės priimtų išpareigojimų mokėti kompensaciją nacių ir komunistinių režimų aukoms įgyvendinimo problemas ir tarptautinės teisės vaidmenį jas sprendžiant.
4. Pasiūlyti tarptautinės ir nacionalinės teisės priemones, kurios užtikrintų veiksmingesnį nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukų teisės į valstybės kompensaciją įtvirtinimą ir įgyvendinimą.

Tyrimo šaltinių apžvalga

Žinoma, siekiant atskleisti tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveiką valstybės kompensacijos totalitarinių režimų aukoms srityje naudojami tiek tarptautinės teisės, tiek valstybių nacionalinės teisės šaltiniai.

Disertacijoje remiamasi valstybių tarptautinėmis sutartimis, tarptautinių organizacijų institucijų teisės aktais. Disertacijoje svarbi vadinamoji neprivaloma teisė/„minkštoji“ teisė (angl. – *soft law*) (toliau – neprivaloma teisė): ypatingą vietą

darbe užima van Boven/Bassiouni principai⁶¹; taip pat remiamasi Pagrindiniais teisingumo principais nusikaltimo ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms⁶², Čikagos principais dėl pokonfliktinio teisingumo⁶³; Atnaujintais žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo principais įveikiant nebaudžiamumą (Joinet/Orentlicher principais)⁶⁴, Tarptautinės teisės asociacijos deklaracija dėl tarptautinės teisės principų dėl žalos atlyginimo ginkluoto konflikto aukoms (materialiniai klausimai)⁶⁵, Tarptautinės teisės asociacijos žalos atlyginimo mechanizmo proceso principais⁶⁶. Tiriama neprivaloma teisė, kuri yra skirta būtent disertacijoje nagrinėjamų totalitarinių režimų nusikaltimų aukų žalos atlyginimo klausimams (Terezino deklaracija⁶⁷, Restitucijos ir kompensacijos gairės ir geriausios praktikos dėl užgrobtu nekilnojamojo turto⁶⁸, Vašingtono konferencijos principai⁶⁹, Vilniaus forumo deklaracija⁷⁰).

Tačiau svarbu nustatyti, kokias realias teisinės gynybos priemones tarptautiniu lygmeniu turi aukos. Tai gali parodyti tarptautinių žmogaus teisių institucijų praktika. Tarptautiniu (universaliu) lygmeniu pasirinkta analizuoti Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto (toliau – JT ŽTK) praktiką. Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau – TTT) praktika tiriama tik tiek, kiek gali būti aktuali/naudinga *asmenų* teisei į valstybės kompensaciją atskleisti. Disertacijoje ypač svarbią vietą užima Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika. Amerikos šalių žmogaus teisių teismo (toliau – AŽTT) jurisprudencija irgi yra gana svarbi disertacijos tikslais.

Žinoma, siekiant nustatyti tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveiką, disertacijoje svarbų vaidmenį vaidina valstybių nacionalinės teisės aktai ir jų parengiamoji medžiaga, nacionalinių teismų praktika.

⁶¹ Basic Principles and Guidelines <...>, išnaša 12.

⁶² Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, išnaša 26.

⁶³ International Guidelines on Post-Conflict Justice: The Chicago Principles, išnaša 27, p. 41-66.

⁶⁴ Updated set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity, išnaša 28.

⁶⁵ Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict (Substantive Issues), išnaša 29.

⁶⁶ Resolution 1/2014. Reparation for Victims of Armed Conflict. Procedural Principles For Reparation Mechanisms, išnaša 30.

⁶⁷ Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, išnaša 31.

⁶⁸ Guidelines and Best Practices for the Restitution and Compensation of Immovable (Real) Property <...>, išnaša 18.

⁶⁹ Washington Conference Principles On Nazi-Confiscated Art Released in connection with the Washington Conference on Holocaust-Era Assets, išnaša 33.

⁷⁰ Vilnius Forum Declaration, 5 October 2000 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lootedart.com/MFV7A818610>>.

Be to, siekiant sužinoti įvairių mokslininkų nuomonę, vertinimą disertacijos tyrimo srityje, analizuojamos mokslininkų publikacijos, konferencijų medžiaga, pranešimai. Visų pirma, paminėtina prof. dr. C. Closa Montero „Valstybių narių naudojamų totalitarinių režimų nusikaltimų Europoje atminimo priemonių studija“, kurioje pateikiama faktinė esamų ES valstybių narių priemonių, teisės aktų, praktikos, metodų, turinčių ryšį su totalitarinių režimų nusikaltimais, apžvalga⁷¹. Disertacijoje remiamasi tam tikromis publikacijomis, skirtomis valstybių pereinamojo laikotarpio teisingumui (angl. – *transitional justice*) arba vadinamajam pokonfliktiniam teisingumui (angl. – *post-conflict justice*). Šiose publikacijose dažniausiai yra pateikiama įvairių žalos atlyginimo formų (neapsiribojant kompensacija) apžvalga, pristatomos įvairios žalos atlyginimo sąvokos, teorijos, nuomonės (pvz., dėl asmenų teisės į kompensaciją pagal tarptautinę teisę buvimo), pasiūlymai dėl teisės į žalos atlyginimą (neapsiribojant kompensacija) įgyvendinimo, kai kuriuose skyriuose nagrinėjama/minima ir kompensacijos už nacių režimo nusikaltimus istorija⁷². Identifikuoti kompensavimo problemas konkrečiose valstybėse leidžia moksliniai darbai, kuriuose išdėstoma tam tikrų valstybių patirtis žalos atlyginimo srityje, dažniausiai tik nežymiai minint ar neminint šių valstybių nacionalinės teisės sąveikos su tarptautine teise⁷³. Disertacijoje analizuojami moksliniai darbai, kuriuose pateikiama bendra EŽTT praktikos apžvalga pereinamojo laikotarpio teisingumo srityje, detalai nenagrinėjant kompensacijos problemų totalitarinių režimų aukoms⁷⁴. Be to, naudojamos publikacijos, skirtomis tik atskiriems klausimams, susijusiems su šios disertacijos tema (dažniausiai tai yra valstybės imuniteto, nuosavybės teisių atkūrimo klausimai)⁷⁵.

Siekiant atlikti kuo detalesnį ir aktualesnį, naujesnį tyrimą naudojamosi informacija, pateikta įvairių organizacijų (visų pirma „Konferencijos dėl materialinių

⁷¹ CLOSA MONTERO, Carlos. Study, išnaša 5, p. 12.

⁷² Pz., *The Handbook of Reparations*. New York: Oxford University Press Inc., 2006; *Out of the Ashes: Reparation for Victims of Gross and Systematic Human Rights Violations*. Antwerpen: Intersentia, 2005; *Human Rights in Development. Reparations: Redressing Past Wrongs*. The Hague: Kluwer Law International, 2003; *Politics and the Past: on Repairing Historical Injustices*. Lanham (Md.): Rowman and Littlefield, 2003; SHELTON, Dinah. *Remedies in International Human Rights Law*, išnaša 19; *La protection internationale des droits de l'homme et les droits des victimes/International Protection of Human Rights and Victim's Rights*. Bruxelles: Bruylant, 2009.

⁷³ Pz., STAN, Lavinia. *Transitional Justice in Post-Communist Romania: The Politics of Memory*. New York: Cambridge University Press, 2013; ПЕТРОВ, А.Г. *Реабилитация жертв политических репрессий: опыт историко-правового анализа*, išnaša 42.

⁷⁴ Pz., *Transitional Jurisprudence and the European Convention on Human Rights: Justice, Politics and Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011; BREMS, Eva, išnaša 43.

⁷⁵ GATTINI, Andrea. The dispute on jurisdictional immunities <...>, išnaša 44; ALLEN, T., išnaša 44.

žydų reikalavimų Vokietijai“ (angl. – *the Conference on Jewish Material Claims Against Germany*), Pasaulio žydų kongreso (angl. – *World Jewish Congress*), Europos žydų kongreso (angl. – *European Jewish Congress*), „Memorial“ (rus. – „Мемориал“) tinklalapiuose ir kituose naujienų tinklalapiuose.

Taigi disertacijoje remiamasi šaltiniais, kuriuose keliama žalos atlyginimo (ypač kompensacijos) už nacių ir komunistinių režimų nusikaltimus problematika. Su tokiais nusikaltimais nesusiję šaltiniai nagrinėjami tik tiek, kiek būtina tam tikroms opioms kompensacijos problemoms nagrinėti (pvz., EŽTT praktika kitais panašiais klausimais), sprendimo būdams, pavyzdžiams ieškoti (pvz., AŽTT praktika) arba ieškant atsakymų į bendro pobūdžio klausimus, aktualius ne tik nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų, bet ir kitų sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės ar tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų kontekste (pvz., van Boven/Bassiouni principų analizė).

Tyrimo naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė

Disertacijos autorės žiniomis, nei LR, nei užsienyje nėra atlikta mokslinių tyrimų, kuriuose būtų detalai nagrinėjama tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveika įtvirtinant ir įgyvendinant nacių ir komunistinių režimų aukų teisę į valstybės kompensaciją. Žinoma, kaip jau pažymėta, yra atskirų aktualių publikacijų susijusiais klausimais, tačiau ši disertacija skiriasi nuo jų savo apimtimi, objektu, tikslu ir t. t. Skirtingai nuo anksčiau atliktų tyrimų⁷⁶, ši disertacija nėra skirta tarpvalstybiniais mechanizmais analizuoti⁷⁷, analizuojami kiti santykiai – aukos ir valstybės (t. y. nagrinėjamos *pačių totalitarinių režimų aukų galimybės reikalauti* kompensacijos iš valstybės už patirtą žalą). Skirtingai nuo aukščiau paminėtų mokslinių darbų⁷⁸, disertacijoje nagrinėjama *įvairių valstybių kompensacijos mokėjimo praktika tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveikos kontekste* padeda nustatyti daugelio valstybių panašią poziciją ar bendras, dažniausiai kylančias problemas, ištirti tam tikroje konkrečioje valstybėje pastebėtus specifinius klausimus, galinčius, autorės nuomone, kelti/nekelti problemų; *disertacijoje skiriamas dėmesys tik vienai žalos atlyginimo formai (t. y. kompensacijai)* leidžia kiek įmanoma detaliau, giliau

⁷⁶ Pvz., žr. ZIEMELE, Ineta, išnaša 45; ŽALIMAS, Dainius, išnaša 45.

⁷⁷ Tarpvalstybiniai mechanizmai, susiję su kompensacija nacių ir komunistinių režimų aukoms, disertacijoje analizuojami tik tiek, kiek tai aktualu totalitarinių režimų aukų teisės į valstybės kompensaciją įgyvendinimui, siekiant atskleisti tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveiką.

⁷⁸ Taip pat žr. ŠVARCA, Inga, išnaša 47; *Encyclopedia of Transitional Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013; PETTAI, Eva-Clarita; PETTAI, Vello, išnaša 47; GERVIENĖ, Silvija, išnaša 47; SVETIKAITĖ, Rasa, išnaša 47; KUTI, Csongor, išnaša 47.

išnagrinėti galimas problemas, susijusias su kompensacijos skyrimu tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveikos kontekste. Taip pat svarbu pažymėti, kad disertacijoje nagrinėjami tokie šaltiniai, kurių analizės ankstesniuose moksliniuose darbuose autorei nepavyko rasti, bet kurie, autorės nuomone, padeda plačiau sužinoti apie kylančias problemas ir jų priežastis, aktualius įvykius (pvz., įvairių valstybių nacionalinės teisės aktai ir jų projektai, kita parengiamoji medžiaga, tam tikri tarptautinių institucijų sprendimai, nacionalinių teismų praktika, pranešimai, kita aktualiausia ir naujausia informacija, gauta bendradarbiaujant su konkrečių valstybių ekspertais, mokslininkais, skaitant naujienas įvairių organizacijų tinklalapiuose, taip pat žiniasklaidoje).

Tokio pobūdžio tyrimas turi gana didelę praktinę reikšmę. Mokslinis darbas naudingas nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukoms (aukų atstovams). Disertacijoje nagrinėjami aspektai padeda atsakyti į daugelį aukų klausimų, taip pat mokslinis darbas turėtų padėti aukoms nekartoti tų pačių klaidų kreipiantis į tarptautines institucijas. Disertacijos tyrimas aktualus ir nacionalinėms valdžios institucijoms (įstatymų leidėjui, teisminei ir vykdomajai valdžiai), nes disertacijoje nustatytos pagrindinės problemos, kylančios dėl netinkamų nacionalinių valdžios institucijų veiksmų ar neveikimo kompensacijos totalitarinių režimų aukoms mokėjimo srityje, ir teikiami šių problemų sprendimo būdai. Be to, disertacija įdomi ir mokslininkams, studentams ir kitiems, norintiems pagilinti savo žinias bei ieškantiems tyrimo krypčių. Nors disertacijoje nagrinėjama tik valstybės kompensacija už nacių ir komunistinių režimų nusikaltimus, pateikta analizė galėtų būti naudinga ir nustatant valstybės kompensaciją už kitus panašius sunkius, masinius, sisteminius tarptautinės žmogaus teisių teisės ir/ar tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus.

Tyrimo metodika

Disertacijoje loginis metodas naudojamas pagrindinėms kompensacijos mokėjimo problemoms atskleisti, sugrupuoti, tyrimo išvadoms padaryti. Sisteminės analizės metodas naudojamas siekiant kompleksiškai atskleisti problemas. Siekiant nustatyti valstybės kompensacijos nustatymo ar nenustatymo priežastis, disertacijoje dėmesys skiriamas ir teleologiniam metodui. Apžvelgiant kompensacijos mokėjimo totalitarinių režimų aukoms istorinį aspektą, siekiant nustatyti nacionalinio teisinio reguliavimo bei tarptautinių institucijų (ypač anksčiau veikusios Europos žmogaus teisių komisijos (toliau – EŽT Komisija) ir EŽTT) praktikos evoliuciją, svarbus ir istorinis metodas. Be

abejo, tokio pobūdžio tyrimas negalėtų būti atliktas nenaudojant lyginimo metodo. Disertacijoje, remiantis lyginimo metodu, tirta įvairių valstybių nacionalinė teisė, EŽT Komisijos, EŽTT, JT ŽTK ir AŽTT praktika, mokslininkų nuomonės vienu ar kitu disertacijai aktualių klausimų. Dokumentų analizės metodas taikomas analizuojant, pvz., valstybių nacionalinės teisės aktus, nacionalinių teismų ir tarptautinių teismų bei kitų institucijų praktiką, sprendimus. Siekiant giliau sužinoti apie problemas, su kuriomis susiduria totalitarinių režimų aukos, remiamasi ir pokalbio metodu (buvo diskutuota su specialistais, dirbančiais tiriamoje srityje).

Disertacijos ginamieji teiginiai:

1. Tarptautinė teisė nesuteikia nacių ir komunistinių režimų aukoms/jų teisių perėmėjams, įpėdiniams teisės į valstybės kompensaciją už patirtą žalą ir atitinkamai nesukuria pareigų valstybėms tokią kompensaciją suteikti. Remiantis tarptautine teise valstybės tik skatinamos suteikti žalos atlyginimą (įskaitant kompensaciją) aukoms/jų teisių perėmėjams, įpėdiniams. Taigi totalitarinių režimų aukos/jų teisių perėmėjai, įpėdiniai įgyja nacionalinėje ir/ar tarptautinėje teisėje įgyvendinamą teisę į kompensaciją, tik jeigu *pati* valstybė įsipareigoja suteikti tokią kompensaciją (nacionalinėje teisėje ar tarptautinėje sutartyje).
2. Valstybei įsipareigojus suteikti kompensaciją totalitarinių režimų aukoms ar neįsipareigojus, pagal tarptautinę teisę valstybė neturi pareigos pašalinti asmenų reikalavimų dėl kompensacijos/didesnės kompensacijos priimtumo problemų, kylančių valstybių nacionalinėje teisėje (pvz., nacionalinėje teisėje nustatytų kompensacijos dydžio ribojimų, teisės į teismą ribojimų, įrodinėjimo bei nacionalinės teisės aiškinimo/taikymo problemų, tarptautinėse sutartyse nustatytų kliūčių aukų reikalavimams ir pan.), jeigu valstybių nacionalinėje teisėje laikomasi tarptautinės teisės standartų, tokiais ribojimais siekiama tam tikrų teisėtų tikslų.
3. Tik jeigu *pati* valstybė nustatė pagrindą totalitarinių režimų aukų kompensacijai, įsijungia EŽTK, EŽTK Protokolų/Pakto apsaugos mechanizmas. Tarptautinė teisė reguliuoja valstybės prisiimtų įsipareigojimų dėl kompensacijos totalitarinių režimų aukoms įgyvendinimą, nustato standartus, kurių turi laikytis valstybės, *pačios* prisiėmusios įsipareigojimą dėl kompensacijos aukoms (pvz., vykdyti

prisiimtus įsipareigojimus laiku, užtikrinti teisinį tikrumą, nediskriminuoti aukų ir pan.).

4. Pagal tarptautinę teisę valstybės skatinamos imtis tik tam tikrų papildomų priemonių valstybės įsipareigojimų mokėti kompensaciją įgyvendinimo veiksmingumui pasiekti (pvz., aukų į žalos atlyginimo procesą įtraukimas).

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, tiriamoji dalis, išvados ir pasiūlymai, šaltinių sąrašas. Įvade formuluojama tyrimo problema ir pagrindžiamas tyrimo aktualumas, nustatomas tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai, apžvelgiami tyrimo šaltiniai, tyrimo naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė, naudojami metodai, pateikiami ginamieji teiginiai. Tiriamoji dalis susideda iš trijų dalių, dalių skyriai padalinti į poskyrius, kuriuose nagrinėjami atskiri tyrimo objekto klausimai. Pirmoje disertacijos dalyje apibūdinami totalitarinių režimų nusikaltimai ir analizuojami teisei į kompensaciją svarbūs elementai, kompensacijos formos, tipai, kompensacijos mokėjimo būdai tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveikos kontekste. Antroje mokslinio darbo dalyje atskleidžiamas tarptautinės teisės (EŽTT, JT ŽTK praktikos, neprivalomos teisės) ir valstybių nacionalinės teisės tarpusavio ryšys analizuojant pagrindines nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukų reikalavimų dėl kompensacijos priimtumo tarptautinėse ir nacionalinėse institucijose problemas. Trečioje disertacijos dalyje nustatomos pagrindinės valstybių prisiimtų įsipareigojimų mokėti kompensaciją nacių ir komunistinių režimų aukoms įgyvendinimo problemos ir tarptautinės teisės (EŽTT, JT ŽTK praktikos, neprivalomos teisės) vaidmuo jas sprendžiant. Taip pat remiantis EŽTT, AŽTT, JT ŽTK praktika, neprivaloma teise, gerąja valstybių praktika, teisės doktrina, disertacijoje siūlomos tarptautinės ir nacionalinės teisės priemonės, kurios užtikrintų veiksmingesnį nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukų teisės į valstybės kompensaciją įtvirtinimą ir įgyvendinimą. Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai. Taip pat pridedamas darbe naudotų šaltinių sąrašas, autorės mokslinių publikacijų ir pranešimų disertacijos tema sąrašas.

Išvados

Totalitarinių režimų aukų teisė į valstybės kompensaciją pagal tarptautinę ir nacionalinę teisę

1. Pagal tarptautinę teisę (neprivalomoje teisėje, tarptautinių organizacijų rezoliucijose) valstybės *tik raginamos* atlyginti žalą (totalitarinių režimų) aukoms/jų įpėdiniams, bet neturi tokio įsipareigojimo. *Taigi totalitarinių režimų aukos, jų teisių perėmėjai, įpėdiniai neturi teisės į valstybės kompensaciją.* Yra tik tendencija suteikti kompensaciją totalitarinių režimų aukoms; formuojasi valstybių praktika dėl pačių valstybių prisiimamo įsipareigojimo suteikti kompensaciją totalitarinių režimų aukoms ir atitinkamai šių aukų teisės į kompensaciją. Valstybių praktikos dėl kompensacijos totalitarinių režimų aukoms nevienodumas, tokios totalitarinių režimų aukų kompensacijos suteikimo nelaikymas valstybės teisine pareiga neleidžia daryti išvados, kad tarptautinė paprotinė teisė suteikia šioms aukoms teisę į valstybės kompensaciją. Aukų, besikreipiančių į EŽTT ir JT ŽTK, pareiškimai/pranešimai dėl valstybės pareigos atlyginti žalą už totalitarinių režimų metais padarytą nusikaltimą nėra priimtini visų pirma dėl šių institucijų *ratione temporis* ir *ratione materiae*, o kartais ir *ratione personae* jurisdikcijos nebuvimo. Analizuojant EŽTT ir JT ŽTK praktiką dėl jurisdikcijos aiškinimo, pažymėtina, kad šių dviejų institucijų praktika nukreipta į valstybės veiksmus/neveikimą, įvykstančius/trunkančius jau įsigaliojus EŽTK/EŽTK Protokolams ar Paktui ir fakultyviam protokolui, o ne į praeitį, padarytus totalitarinių režimų nusikaltimus, kurie laikomi vienkartiniais aktais, nesusijusiais su dabartiniais valstybių įsipareigojimais pagal šias tarptautines sutartis. Valstybei neįsipareigojus suteikti kompensacijos, asmenys atitinkamai neturi teisės ir į „tarptautinį“ žalos atlyginimą.
2. Pagal tarptautinę teisę valstybės turi vertinimo laisvę apibrėždamos totalitarinių režimų aukas (kompensacijos gavėjus). Totalitarinių režimų aukos, nepatenkančios į valstybių teisinį reguliavimą, negalės jo apskųsti pagal EŽTK/EŽTK 1 Protokolo 1 str. Tačiau dėl priimtinumų reikalavimų gali kilti diskriminavimas, draudžiamas Pakto 26 str.
3. Valstybės sprendimas nesuteikti kompensacijos tam tikrai aukų kategorijai turi įtakos ne tik taikant EŽTK 1 Protokolo 1 str. (teisė į kompensaciją paprastai

suprantama kaip „nuosavybė“ EŽTK 1 Protokolo 1 str. prasme), bet ir kituose EŽTK str. numatytų teisių pripažinimui, pvz., teisei į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 str. 1 d.; taip pat tokiu atveju asmuo EŽTT negali apskūsti ir jo tariamo diskriminavimo dėl kompensacijos nemokėjimo jam pagal EŽTK 14 str., EŽTT nėra nagrinėjama teisė į veiksmingą valstybės teisinės gynybos priemonę (EŽTK 13 str.).

4. Totalitarinių režimų aukų/jų teisių perėmėjų, įpėdinių teisė į kompensaciją gali kilti tik, kai *pati* valstybė aiškiai sutinka ją suteikti savo nacionalinėje teisėje arba pagal tam tikrą tarptautinę sutartį. Valstybės ketinimas suteikti kompensaciją turi būti labai aiškus ir tikslus, kad asmuo turėtų ginamą teisę į kompensaciją („nuosavybė“) pagal EŽTK 1 Protokolo 1 str. Valstybei įsipareigojus nustatyti tam tikrą nacionalinį teisinį reguliavimą (viename teisės akte numačius kito teisės akto dėl kompensacijos priėmimą) ir vėliau nevykdant šio savo įsipareigojimo, aukos gali apskūsti tokio įsipareigojimo nesilaikymą kaip savo teisės į nuosavybę tariamą pažeidimą pagal EŽTK 1 Protokolo 1 str., jeigu valstybėje jau yra galiojantis, egzistuojantis aiškus nacionalinis teisinis reguliavimas, galintis būti pagrindu konkrečių asmenų kategorijos reikalavimams dėl kompensacijos, o būtino priimti nacionalinės teisės akto paskirtis yra tiesiog sudaryti sąlygas tokio teisinio reguliavimo įgyvendinimui (pvz., nustatyti kompensacijos mokėjimo tvarką, dydį).

Aukų reikalavimų dėl valstybės kompensacijos priimtumo problemos

5. Totalitarinių režimų aukos EŽTT negali apskūsti valstybės nustatytos kompensacijos dydžio, formos, apimties, metodikos, nes valstybėms suteikiama plati vertinimo laisvė, ir tokie aukų pareiškimai nepriimtini *ratione materiae*. EŽTT praktikoje valstybės nėra skatinamos suteikti griežtai proporcingos kompensacijos, EŽTT nagrinėjant valstybės įsikišimo į pareiškėjo nuosavybės teises pagal EŽTK 1 Protokolo 1 str. klausimą, Teismo vertinimui dėl kompensacijos dydžio ribojimo turi įtakos valstybių ribotos finansinės galimybės, valstybės politinė, socialinė ir ekonominė reforma, tai, kad teisė į kompensaciją skirta sušvelninti tam tikro pažeidimo pasekmes, už kurias valstybė atsakovė neatsako, taip pat padarytos žalos laikas, kompensacijos gavimo netikėtumas, didelis gavėjų skaičius ir pan. Galima teigti, kad EŽTT palaiko kompensacijos

viršutinę ribą, kompensacijos mokėjimą dalimis, pripažįsta, kad kompensacija už nuosavybę gali būti sumažinama iki lygio, žemesnio nei šios nuosavybės rinkos vertė, bet turėtų būti „pagrįstai susijusi“ su nuosavybės verte. Pakte teisė į nuosavybę apskritai nėra ginama, todėl asmenų pranešimai dėl pačios kompensacijos dydžio, kriterijų yra nepriimtini *ratione materiae* (jeigu, pvz., nekliamas diskriminavimo klausimas).

6. Totalitarinių režimų aukos, reikalaujamos kompensacijos, susiduria su teisės į teismą ribojimais (pvz., užsienio valstybės imunitetas, terminai pareiškimui pateikti, žyminis mokestis), kurie paprastai pateisinami tarptautinėje teisėje dėl valstybių nacionalinės teisės įtakos ir/ar suteikiamos plačios valstybių vertinimo laisvės, su sąlyga, kad valstybės laikosi tarptautinės teisės standartų. Būtent daugumos valstybių praktika daro įtakos EŽTT, TTT sprendimams dėl valstybės imuniteto taikymo. Daugumos valstybių nacionalinių teismų ir tarptautinių institucijų (TTT, EŽTT, JT ŽTK) praktikoje tam tikros valstybės imuniteto taikymui neturi įtakos šios valstybės padarytų veiksmų neteisėtumas pagal tarptautinę teisę bei tai, kad pritaikius valstybei imunitetą aukos neturės jokių kitų realių galimybių gauti kompensacijos. Pagal tarptautinę teisę valstybės neturi pareigos nacionalinėje teisėje netaikyti terminų totalitarinių režimų aukų reikalavimams dėl kompensacijos, tačiau remiantis nepriviloma teise, EŽTT ir JT ŽTK praktika galima teigti, kad valstybių nustatomi terminai neturi būti pernelyg varžantys ir neturi būti taikomi savavališkai; skaičiuodamos termino pradžią, valstybės turi atsižvelgti į specifines bylos aplinkybes, aukos sunkumus tam tikru laikotarpiu teikti reikalavimus dėl kompensacijos bei įsitikinti, kad dėl termino praleidimo nėra pačios valstybės institucijų kaltės, taip pat valstybės turėtų kiek įmanoma plačiau skelbti apie žalos atlyginimo priemones (tam, kad aukos sužinotų apie žalos atlyginimo priemones laiku). Remiantis EŽTT praktika matyti, kad valstybės turi teisę nustatyti žyminį mokestį totalitarinių režimų aukų reikalavimams, jeigu toks mokestis pagrįstas ir atsižvelgiama į bylos aplinkybes (įskaitant pareiškėjo finansinę padėtį). EŽTT praktika nedaro įtakos valstybių sprendimui, kokios institucijos (teisminės/neteisminės) nagrinės totalitarinių režimų aukų reikalavimus dėl kompensacijos, tačiau jeigu neteisminė institucija neatitinka EŽTK 6 str. 1 d. nustatytų reikalavimų, asmenys turi turėti teisę į tokios

institucijos priimto sprendimo teisminę peržiūrą. Tiesa, aukai EŽTT ginčijant negalėjimą apskusti priimto neteisminės institucijos (nevyriausybines organizacijos/nevalstybinio fondo) sprendimo dėl kompensacijos valstybės atsakovės teismuose, galėtų kilti EŽTT jurisdikcijos *ratione personae ar ratione materiae* problemų. EŽTT teismo/neteisminio būdo (ne)veiksmingumo vertinimui įtakos turi konkrečios valstybės nacionalinė teisė, taigi iš anksto pasakyti, kad pagal EŽTK/EŽTK 1 Protokolą valstybėms leidžiama pašalinti teisminį nagrinėjimo būdą, negalima.

7. Pagal EŽTK/EŽTK 1 Protokolą valstybės neturi pareigos atsižvelgti į totalitarinių režimų aukų sunkumus įrodinėjimo procese ir sušvelninti įrodinėjimo taisyklių. EŽTT praktika įrodinėjimo srityje yra labai priklausoma nuo valstybės nacionalinės teisės (nagrinėdamas pareiškimus, susijusius su įrodinėjimo problemomis tam tikroje valstybėje, EŽTT vadovaujasi nacionalinių institucijų pozicijomis, išaiškinimais); vienintelė EŽTT užduotis yra patikrinti, ar užtikrintas teisingas nacionalinis procesas, kurio teisingumas vėlgi patvirtinamas remiantis valstybių nacionaline teise. Tačiau pagal tarptautinę teisę (JT ŽTK, EŽTT praktiką, tarptautinių organizacijų dokumentus, neprivalomą teisę) valstybės turi pareigą nesudaryti nepagrįstų kliūčių pačių aukų atliekamai įrodymų paieškai. Nacionalinės teisės nepalankus aiškinimas ir taikymas taip pat gali užkirsti kelią aukų reikalavimams dėl kompensacijos, tačiau EŽTT ir JT ŽTK neaiškina ir netaiko nacionalinės teisės (pripažįsta, kad būtent valstybės nacionalinės institucijos turi aiškinti ir taikyti nacionalinę teisę), EŽTT ir JT ŽTK tik vertina, ar toks nacionalinės teisės aiškinimas/taikymas nepažeidžia EŽTK/EŽTK Protokoluose ar Pakte nustatytų teisių. EŽTT vertinant nacionalinės teisės aiškinimo/taikymo pagrįstumą, svarbi vieninga, bendra nacionalinių teismų praktika, nacionalinio įstatymų leidėjo ketinimas ir pereinamojo laikotarpio aplinkybės.
8. Atsižvelgiant į EŽTT praktikoje pripažįstamą plačią valstybių vertinimo laisvę skirstant kompensaciją, gautą pagal tarptautinę sutartį iš kitos valstybės, bei į tarptautinių institucijų (TTT, EŽTT) tiesiogiai/netiesiogiai palaikomą valstybių poziciją nesuteikti kompensacijos aukoms, jeigu šios valstybės anksčiau suteikė kompensaciją aukų interesams atstovaujančiai valstybei (nepriklausomai, ar aukos

realiai gavo iš savo valstybės šią kompensaciją), galima teigti, kad tiesioginis valstybės kompensacijos mokėjimas aukoms labiau gina aukų interesus/yra veiksmingesnis nei tarpvalstybinis. Paprastai totalitarinių režimų aukos neturi galimybių EŽTT, JT ŽTK apskųsti nepalankių tarptautinių sutarčių nuostatų (dėl valstybės atsisakymo nuo jų reikalavimų, reikalavimų nagrinėjimo sustabdymo ir t. t.), užkertančių kelią jų reikalavimams, dėl tarptautinių institucijų (EŽTT, JT ŽTK) jurisdikcijos *ratione temporis* ir *ratione materiae* nebuvimo arba dėl to, kad tokie ribojimai yra pateisinami.

Tarptautinės teisės standartai, kurių turi laikytis valstybės, pačios prisiėmusios įsipareigojimą dėl kompensacijos totalitarinių režimų aukoms

9. EŽTT praktikoje siekiama užtikrinti, kad valstybės nacionalinės institucijos nagrinėtų totalitarinių režimų aukų pareiškimus ir vykdytų priimtus sprendimus laikydamosi iš anksto nacionalinėje teisėje nustatytą, pagrįstą terminų.
10. Pagal EŽTT praktiką valstybės, sprendamos dėl prisiimtų įsipareigojimų dėl kompensacijos totalitarinių režimų aukoms įgyvendinimo laiko (nacionalinio proceso trukmės), turėtų atsižvelgti į specifinę šių aukų situaciją.
11. EŽTT praktika padeda užtikrinti, kad būtų laikomasi teisinio tikrumo. Teisinio tikrumo stoka dažnai keičiant/skirtingai aiškinant nacionalinės teisės aktus turi būti pašalinta per pagrįstą laiko tarpą; galutiniai nacionalinio teismo ar neteisminės institucijos sprendimai gali būti panaikinami tik esant įtikinamoms ir esminėms aplinkybėms. Tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas pripažįstamas neteisėtu (prieštaraujančiu valstybės Konstitucijai) ir siekiant bendrojo intereso panaikinamas teismine tvarka, pagal EŽTK/EŽTK 1 Protokolą tokiu panaikintu teisės aktu sukurta totalitarinio režimo aukos teisė į valstybės kompensaciją nėra ginama ir valstybės neįsipareigojamos suteikti kompensaciją priimant kitą teisės aktą. EŽTT, paprastai atsižvelgdamas į plačią valstybių vertinimo laisvę žalos atlyginimo už totalitarinių režimų metais padarytus pažeidimus srityje, nedraudžia įstatymų leidėjui keisti nacionalinės teisės, pabloginant totalitarinių režimų aukų situaciją, su sąlyga, kad toks nacionalinės teisės pakeitimas daromas bendrojo intereso tikslais, nėra siekiama daryti įtakos teisminiam ginčo nagrinėjimui.

12. EŽTT praktikoje valstybėms leidžiama nustatyti kompensaciją dalimis, su sąlyga, kad kompensacijos dalys bus skiriamos aiškiai apibrėžtais terminais (ir valstybėms nepraleidžiant iš anksto nacionalinėje teisėje nustatytų terminų).
13. EŽTK įtaka valstybių nacionalinei teisei diskriminavimo draudimo srityje yra gana maža. Diskriminavimo pripažinimas yra problemiškas pagal EŽTK 14 str., pirma, dėl šio str. nesavarankiškumo, antra, EŽTT dažnai sutinka su valstybėmis, kad totalitarinių režimų aukos nėra panašioje situacijoje, trečia, pripažįstama, kad skirtingas teisinis reguliavimas yra pateisinamas.

Tarptautinės teisės vaidmuo imantis papildomų priemonių valstybės priimtų įsipareigojimų mokėti kompensaciją įgyvendinimo veiksmingumui pasiekti

14. Nors neprivalomoje teisėje nėra tiesiogiai nustatyta, kad valstybės kompensacija aukoms nėra veiksminga nesant, pvz., atsiprašymo, atminimo, tiesos atskleidimo ir pan., visgi galima daryti prielaidą, kad netiesiogiai tokia pozicija palaikoma, kai yra tinkama imtis tokių neturtinio pobūdžio priemonių. Išnagrinėta EŽTT, JT ŽTK praktika neskatina valstybių, nustatančių kompensaciją totalitarinių režimų aukoms, kartu taikyti ir kitas žalos atlyginimo formas, pvz., satisfakciją.
15. Tarptautinėje teisėje (EŽTT praktikoje, tarptautinių organizacijų aktuose, neprivalomoje teisėje) valstybės vis dažniau yra *skatinamos* nustatant žalos atlyginimą suteikti aukoms teisę būti išklaustyoms.
16. Nors atskirų valstybių nacionalinėje teisėje galima rasti totalitarinių režimų aukų kompensacijos indeksavimo, kompensacijos neapmokestinimo, palūkanų naudojimo aukų labai pavyzdžių, pagal tarptautinę teisę valstybės neprivalo imtis tokių priemonių. Neprivalomoje teisėje taip pat trūksta tokio pobūdžio pasiūlymų valstybėms.

** Taigi apibendrinant galima teigti, kad valstybei pačiai neprisiėmus įsipareigojimo suteikti kompensaciją nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukoms, tarptautinė teisė nedaro įtakos nacionalinei teisei. Tais atvejais, kai valstybė prisiima įsipareigojimą suteikti kompensaciją, tarptautinė teisė praturtina nacionalinę teisę standartais, kurių turi/turėtų laikytis valstybė, ir tokia tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveika užtikrina veiksmingesnį totalitarinių režimų aukų teisės į kompensaciją įtvirtinimą ir įgyvendinimą. Tačiau dėl nacionalinės teisės įtakos, plačios valstybių vertinimo laisvės*

ne visais atvejais tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveika padeda pasiekti maksimalią totalitarinių režimų aukų teisių apsaugą.

Pasiūlymai

Pasiūlymai valstybėms

1. Kadangi moksliniame darbe nustatyta, kad viena iš pagrindinių totalitarinių režimų aukų pranešimų/pareiškimų dėl valstybės kompensacijos už totalitarinių režimų nusikaltimus pripažinimo nepriimtinais JT ŽTK, EŽTT prižasčių yra šių institucijų jurisdikcijos neturėjimas, valstybėms rekomenduojama suteikti tokią jurisdikciją (pvz., sudarant atskirą EŽTK, Pakto Protokola). Taip pat valstybėms vertėtų apsvarstyti atskiros tarptautinės institucijos, nagrinėsiančios valstybės kompensacijos nacių ir komunistinių režimų nusikaltimų aukoms problemas, įsteigimą (tokia tarptautinė specialiai įsteigta institucija galėtų vadovautis, pvz., EŽTT, AŽTT, JT ŽTK praktika, neprivaloma teise, valstybių gerąja patirtimi, doktrina; sudaryti tokią tarptautinę instituciją galėtų būti EŽTT teisėjai, JT ŽTK nariai, valstybių aukščiausiųjų teismų teisėjai, taip pat mokslininkai, analizuojantys kompensacijos masinių ir sunkių žmogaus teisių pažeidimų aukoms problemas). Tačiau abejojant dėl valstybių ketinimo priimti papildomus, naujus įsipareigojimus, svarstyti galimybė suteikti EŽTT, JT ŽTK ar specialios institucijos sprendimams/išvadoms rekomendacinio, o ne privalomo pobūdžio galią. Priimdamos tokias rekomendacijas tarptautinės institucijos padėtų valstybėms formuoti bendrą kompensacijos nacių ir komunistinių režimų aukoms politiką, kiek įmanoma suderindamos ją su tarptautinės teisės standartais.
2. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip nustatyta disertacijoje, valstybių nacionalinės teisės aktai dėl kompensacijos totalitarinių režimų aukoms dažnai skiriasi, valstybėms būtų galima pasiūlyti sudaryti tarptautinę sutartį, kurioje būtų nustatyti kompensacijos gavėjai, kompensacijos mokėjimo standartai, sąlygos, tvarka. Tačiau dėl tokio siūlymo įgyvendinimo kyla abejonių, bent šiuo metu. Tad valstybėms siūlytina apsvarstyti galimybę parengti bent gaires, kuriose būtų nurodyta valstybių geroji praktika, siūlymai kompensacijos totalitarinių režimų aukoms mokėjimo srityje.

Pasiūlymai EŽTT

1. Siūlytina EŽTT, vertinant totalitarinių režimų aukų teisių ribojimo pateisinimo (proporcingumo) klausimą, daugiau reikšmės skirti ypatingiems šių aukų išgyvenimams, jų teisių į kompensaciją gynimui ir suteikti mažiau vertinimo laisvės valstybėms.
2. Siūlytina EŽTT pakeisti savo poziciją dėl jurisdikcijos nagrinėti kompensaciją už totalitarinių režimų nusikaltimus nebuvimo, jeigu pati atsakinga valstybė nesiėmė jokių kompensacijos priemonių už tokius nusikaltimus (pvz., siekiant užtikrinti aukų teisių realią ir veiksmingą apsaugą pagal EŽTK/EŽTK Protokolus, siūlytina EŽTT, vertinant totalitarinių režimų nusikaltimų aukų *dabartinius* reikalavimus dėl kompensacijos iš atsakingos valstybės, neatsižvelgti į tai, kad žala padaryta iki EŽTK įsigaliojimo/įsigaliojimo valstybėje atsakovėje (tai galėtų turėti įtakos EŽTT *ratione temporis* jurisdikcijai)).